ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరథుఁడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముఁడు—	}	దశరథపుత్త్రులు.
లక్ష్మణుఁడు—		
విశ్వామిత్రుఁడు—	}	మునులు
వశిష్ఠుఁడు—		

నారాయణుఁడు—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకుని పురోహితుఁడు.

శంకరుఁడు—వశిష్ఠశిష్యుఁడు.

జనకుఁడు—మిథిలానగరాధినాథుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకునిపురోహితుఁడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య—	}	దదరథునిభార్యలు.
సుమిత్ర—		
కైక—		

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునిసతి.

మృదుల—సీతచెలికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

మ. నవనీలోపమకాయుఁడాబుధుతఁడై ♦ న, న్భూరి శౌర్యంబుతో
సవనంబున్నెఱవేర్చి, గాధిసుతుని ♦ న్సంతుష్టుఁగావించి, శం
భువుచాపంబవలీలఁద్రుంచి, సిరియౌ ♦ భూపుత్త్రిఁగైకొన్నట్టి, రాఁ
ఘవరాముండు, దయాబ్ధిమీకొసఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యముఁ.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకఁజూచి)

సూత్ర—నటీ! ఇటొకసారిరమ్ము.

(ప్రవేశించిన నటిఁజూచి)

ప్రేయసీ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారు పండ్రెండవ నాటకమొకటి క్రొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవునాకు సహాయురాలవగుదువను నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్రమైనను నాయందలిదయచే, గౌరవముచేసన్నుఁదోడ్పడుమంటిరి. కాని యానాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా?

సూత్ర—

గీ. ప్రథిత రామాయణ గ్రంథ ♦ బాలకాండ
మందలి కథను దెల్పు క ♦ ల్యాణ రాఘ
వంబు నానొప్పు నొక నాట ♦ కంబు కంబు
కంఠి! యిది, సర్వశుభదాయ ♦ కంబు మనకు.

నటి—(నవ్వుచు) ఇచటనా? అచటనా?

సూత్రి—అట్లనెద వేమి?

నటి—ఇచటనేయయిన యెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు గావించినను గనుబొమలనిోంచి వాసివలెనొక్క రీతిగ నుంటిమి కదా?

సూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహాసించుచున్నావు?

అ॥ ధనమె సుఖదమంచుఁ ♦ దలఁతు వే, ధనులలో
నతిదరిద్రులంట ♦ నధిక దుఃఖు
లైన వారు గలరు; ♦ కాన సుఖంబునొ
సంగఁ దృప్తికిలను ♦ సాటిలేదు.

న—ప్రశ్నోత్తర సందర్భము బాగుగనున్నది! అటులే యిా "సర్వశుభదాయకము" తృప్తిగావలయునుఁగాని నాటక మెట్లగును?

సూ—నీ ప్రశ్నము గుంటచిక్కులు పెట్టుకొంటవుసుమా!

గీ. జేయచేసర్వసుఖములు ♦ మానవునకుఁ
జేయునొయట్టితృప్తిఁదె ♦ చ్చియిడునీప
విత్రనాటకమ్ముందుచే ♦ వివిధ సౌఖ్య
దాయకంబిదియనవచ్చుఁ ♦ దోయజాక్షి॥

న—సరే! తెలిసినది, లేనివియున్నట్లే తలఁచుకొనిసంతసిం

చుట్టకదా తృప్తి ! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోల లాడ్చునాటకముగాన "సర్వశుభప్రద" మంటిరి కాఁబోలు.

సూ—ఓ ! గడుసుదానా ! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు కొనిపోవుచుంటివి ! పావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో విరమింపఁజేసితివే ! నీవే నన్ను జయించితివి. పోనిమ్ము. ఈప్రపంచ మందాఁడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. క్రూరనారాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవములకు, జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుఁడును,
గలికిక్రొవ్వాఁడిచూపుఁదూ ♦ పులకు, జిలుక
పలుకులకుఁబోలిదాసుఁడై ♦ పడునుగాదె !

నటి—మీరుమాత్రమాఁడువారుకారా ? కల్లమీసములతోఁ గట్టుకత్తులతోనుండువా రాఁడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యీశృంగార ప్రసంగమింతటితోఁ గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బతితపావనుండు నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తిం గూర్చి యొకింత చెప్పఁ ; డదివిని నాటక ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియురాలా ! మంచిత్రోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ మహిమ యడుగుటకుం జెప్పుటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ దృప్తికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి
నట్టియాసచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయుఁడొల్లు ప ♦ ల్కులకులొంగు !

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కర్మ ఫలంబున
ననుభవింపఁ గలిగి ♦ రామహాత్మ
పైనిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
యమృతమంజనా సు ♦ తాదు; లింతి !

మఱియు, నాబహిఃప్రాణమా ! ఒక రహస్యముఁ జెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపన్నాత్ములై
దిక్కులేకేడ్చెడు ♦ దీనులకును
బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
భగ్నసంకల్ప ని ♦ ర్భాగ్యులకును,
వచియింపరాని దు ♦ ష్పాతకంబులుసల్పి
కుళ్ళికుళ్ళి తపించు ♦ కుజనులకును
జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహచిత్తులై
యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుద్ఘములకు.
ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కననేల? నానా, భ
వార్తులైనవారి, ♦ కమృతసౌఖ్య
కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి ! గట్టిగా
నమ్ము ! దిక్కు రామ ♦ నామమొకటె ॥

న—ఔను, నాథా ! ఈయన రామాయణ నాటకములాడు
చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ నగపడుటలేదు.

సూత్రి—ప్రియురాలా ! అదియొకవింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు నరుల;
భక్తిభరితాత్మ. తనువును ♦ బాసియెపుడు
పోఁబగునో, తనుబాధలు ♦ న్వీడునపుడె.

నటి—ఆహా! ప్రాణేశా ? ఈరామాయణనాటకము లుభయ తారకములుగదా !

సూత్రి—విన్నను నన్నే కాదు. లేఖకపాఠకదృష్టి పరిదర్శ కాదులనందఱఁ దరింపఁజేయ సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్ష్మాపతేంద్రుఁడు ♦ తనసతులకుఁ
దెచ్చిపాయస మర్మిలి ♦ నిచ్చినట్లు
నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ ! యిపుడు
పరమపావనమౌ రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణ రాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము— దశరథుండు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సతులారా! ఋశ్యశృంగునార్త్విజ్యమునఁజేసిన జన్నము దైవకటాక్షమునఁబూర్తియయినది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవ దత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుఁడు.

కౌ—మే మందఱము మడుఁగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నారము. తామే మాకొసఁగుఁడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థ మితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో ముందుగాఁ జిన్నవారికిచ్చుటఁ దీఱుట మంచిపని కావున నాథా! మీరు మాయక్కగారి నొసఁగినప్రశ్నమును నన్నెయొసఁగినయెడల నంతకంటె బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నిండించుకొనుటకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమునుబంచిపెట్టునపుడు నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమోకాని దైవప్రసాదితమగునీపవిత్రవస్తువును గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై—దైవప్రసాదమునకందఱును సమానార్హులే కదా! అట్టిచో పెద్దచిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గురకును సమానముగాఁ బంచిపెట్టుము.

సు—చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు. నీబోధనమేల?

కై—నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింప వలసినపని లేదు.

కౌ—(అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! నీవూరకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమెందులకు? ఏదైన కటాక్షమునఁ బాయసపాత్రము నాథునకులభించినదో యాదైవకటాక్షముచేతనే యదిమనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు—(అపవారించి, కౌసల్యతో) అంతరకంటె భర్తకధికానురాగాస్పదమనినికాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కౌ—(అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చనవున నామె యేమియినఁ బల్కినచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై—నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గురకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోఁచినదా యేమి?

దశ—కైకా! అట్లు తోఁచినఁ దప్పుగాదని తోఁచుచున్నది.

కైక—అట్లైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు—చెల్లెలా! ఈపాయసముతో నాఁకలిదీర్చుకొనఁదలఁచితివా? ఇది దైవదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి? విశేషముగ భుజించిననేమి? గిండెడు సాలగ్రామతీర్థముఁద్రాఁగిన ఫలమొకయుద్ధరిణెఁడుతీర్థము ద్రాఁగిన ఫలముకంటె నెక్కుడగునా?

కౌ—(అపవారించి) చెల్లెలా! అడుగనిదే నీవేల మాటలాడెదవు?

కై—అక్కా! మీ రిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీరు పెద్దవంతులు వచ్చినను గదా యను ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగనీతులయినఁ జెప్పఁ గలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. నీచురాలను. పాపాత్మురాలను. మీ రిద్ద రారగింపఁగా నేదయిన నొక్క యుచ్ఛిష్టబిందువు మిగిలిన నది మీ యుక్ష్ణప్రసాదమని యెంచి కన్నుల కద్దుకొని తినవలసిన దానను.

దశ—కైకేయీ! ఎందులకీకోపము? చూడుము. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ జెప్పిన మాట వినుము.

కైక—ఒక్క నీవు చెప్పిన మాటల వినుతోడనే నా బ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగారు చెప్పిన మాట వినవలయును. ఆయక్కగారు చెప్పిన మాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు నాకేచిన్నతనము తప్పును? అనురాగములలోఁ జిన్నతనము. ఆదరణములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముడుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకంతలోఁ గూడఁ జిన్నతనము. పరములోఁ గూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కాని చూచు చూపులలోఁ బెద్దతనము. నూడు మాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ బెద్దతనము. బూకరింపులలోఁ బెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ బెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁ బెద్దతనము. కారుమాటలలోఁ బెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ బెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీ కెంతవంతు కావలయునని యడిగితిని. చెప్పవైతివేమి?

కౌ—(అవధరించి) నాథా! రాత్రులు కైకేయి కోరినంతపనులు నామెకిచ్చి మిగిలినదానిలో మీకుఁ దోఁచినంత నాకుఁ గటాక్షింపుఁడు.

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పుచున్నావా?

కౌ—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసినదని చెప్పుచున్నాను.

కై—నాకంత యాస లేదమ్మా! నాకట్టి పేరాస లేదమ్మా! నాకట్టి దురాశ లేదమ్మా! పెద్దదానవైన మీకే పెద్ద పెద్దయాశలుండును గాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందుకు మమ్ము నిందించెదవు? భాగములు సమముగా భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిమా? పెద్దలు చిన్నలని నీవు వంతులని సమభాగములని లేనిపోని రాద్ధాంత పూర్వపక్షములన్ని నీవే చేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితిమా?

కై—అబ్బో! మీరు నంగనాచులు. నోటి ముచ్చులు. చలిచీమలు. సన్నసన్న సూన్నయినోర్కులజాణలు. సన్నని భగవంతుఁడు పెద్దగొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో సృష్టించినాఁడు. నాపాలి రాజ్యము కోసము పరమాన్నమంతయు నేనే భక్షింపవలయునని యేడ్చుచున్నా ననుకొందురేమో! నాకేమియు నక్కఱలేదు. మీ యిద్దరే భుజింపుఁడు. మీ యిద్దరే పుత్త్రులఁ గనుఁడు నాథా! నేను బోవుచున్నాను.

(పోఁబోవును.)

దశ—(ఊసరనుచు) అబ్బ! కైకేయీ! ఆగుము. ఎప్పుడును కోపమేనా?

సుమి—(తనలో) బెదరింపులేగాని యెక్కడికిఁ బోఁగలదు?

కౌ—(కైకనుఁబట్టుకొని) చెల్లెలా! పోకుము. ప్రియసఖివైన నాచెలి

పదార్థమును నిరాకరింపుటదోషము. అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై — నన్ను క్షమింపుము. అమ్మా! అంతయు మీరే తీసికొనుఁడు. నాకేమియు నక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్త్రులు నాపుత్త్రులు కాక పోవుదురా ?

సుమి — చెల్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్త్రులు మాకు మాత్రము పుత్త్రులు కాకపోవుదురా ? నీకింతకోపమెందులకు? నీప్రక్కనే భుజింపుము.

దశ — (చేయిపట్టుకొని) కైకా! పుత్త్రభిక్షకై నేను దేవునెంత ప్రార్థించితినో పాయసమందిని పుత్త్రులుగనవలసినదని నిన్నంతకంటె నెక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా ?

సుమి — (లోలో) నాథా మీకేల యట్లనుచున్నాడు. మీరేమి చేయమన్న మేము మాకుఁ బ్రార్థింపవలసివచ్చినది.

కైక — నాథా! పాడిపాడిమాటలచే నంతోషపెట్టఁ బ్రయత్నింపకుము. నేనెంత బేలమనసు గలదాననయినను నీవియుఁగప్పె ప్రార్థనములు. కోసలమహాస్త్రీంధనములు, పై కిచకిచలు, లోని ధుమధుమలు, పై మమకారములు లోని వెటకారములు, పైగోడు, లోని సూడు, తెలియలేనంత మందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలోనే సుస్పష్టంబగు పాతమొదవియుండినది.

దశ — పక్షపాతముగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక — సెబాసు. సరిగనిచ్చెదవుకాదా ? ఇమ్ము. వలదనినవారెవరు?

దశ — "సరిగ" యనఁగ నీయభిప్రాయమేమి ?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికులఁ జేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్నసేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కల నె యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను పెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్న డుగనేల?

దశ—సతులారా! మీలోమీరు నిష్కారణముగ వైరమొంద వలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—"సరిగ" యనఁగ సమభాగములుగ ననియభిప్రాయ మగునెడలఁ గానిండు.

దశ—సరిగ యనఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పిన న్యాయము? ఏటిన్యాయము? పాయస ప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుఁడీ పదార్థమును మామగ్గుర కొసఁగుమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేత నాలోచించి న్యాయమనితోఁచిన కొత్తన్యాయము ననుసరించి కొందఱను సంతోషపెట్టి కొందఱ నేడ్పించి యిమ్మని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడ రేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈ యోజనములేల? ఈతొట్రుపాటేల? నానోరు కట్టవేయనేల?? మీరన్న న్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్క న్యాయము మాయక్క చెప్పినట్లు నడిమిభార్య కొక్క న్యాయము. చిన్నభార్య కొక్క న్యాయము ... దేవప్రసాదమున కందఱు సమానార్హులను లోకన్యాయము ననుసరించి పంచిపెట్టుము.

దశ — కైకా! బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన దక్షిణాదుల నిప్పించితివికదా! పెద్దలకు చిన్నల కొకరీతినే యిప్పించితివా?

కైక — బ్రాహ్మణులకిచ్చినదినాసొమ్ము. నాసొమ్మును నా యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన నేను నోరెత్తుదునా? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కల తోడనే కాలక్షేపముచేసినను నేను దైవమునుదూఱుచు నీపాద ములమొక్కఁబడి యుండుదాననే కాని యిదియేమియని పలుకవలసిన దాననా?

సుమి — (తనలో) అబ్బా! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమిసహనశక్తి! ఇటులే నాథుఁడు చేసిన మొదలయినా సాకేతపురినిసమూలముగానమ్ముద్ర మునగలుపకమానునుకదా? కైక చిన్నతల్లి! నాథుఁడు నీయెడల నత్యను రాగుఁడై మాయెడల నొకకొఱఁతనున్నను మాకు నాథునికిఁ గూడఁ దీవాట్లుతప్ప లేదయ్యెను.

కైక — నీయనుగ్రహమునకు గనఁబడుచుటకు నీయిష్టమును గాపుటకు నీన్యాయమునకు ... సంభావనకు వచ్చిన ముష్టిబాప నయ్యలకువలె మేము నీబంగారముపెట్టలేదే? నీమనుజులఁగోర లేదే? వస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ — ఈపరమాన్నము నావస్తువుకాదా?

కైక—ఎట్లు?

దశ—(నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుండు నాకొసంగుటచే నాది.

కై—మిమ్ము మ్రొక్కినను మీకిచ్చెనా ?

దశ—(నవ్వుచు) నీవు నన్నిట్లు వేఁడుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాఁడు. తెలిసినదా ?

సుమి—(తనలో) మాతో పాటు.

కైక—నా నాథా! ఎంత ధర్మశీలుండవు! నాది మీఁదియను భేదమును జేయుచుంటివి. నీ యనుగ్రహకింకరులమే! నీ సహధర్మచారిణులమే! పుత్ర భిక్షఁ గోరి మీతోపాటు యజ్ఞము మేముగూడ జేయలేదా? మీవలెనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నొందలేదా? మీవలెనే మేముగూడ యజ్ఞదేవుఁ బ్రార్థింపలేదా? ఆ యజ్ఞఫలమగు నీపాయసము నీకొక్కనికే యియ్యఁబడినదా? అందుచేసినదా? అటుకాదు. అది మాకొఱకు నీచేతికీయఁబడుటచే నీదికాఁదనయినది. కాని నీకీయఁబడుటచే నీదయి నీవు మాకిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుండే, నీకున్న స్వత్వమే మాకు నిత్యాభేదమాయెనకు —

దశ—సరే. ఆయనను లేదు. మీకట్టి భేదమున్నదందువా? లేదందువా?

కైక—మీ ప్రశ్నము నాకు బాగుఁగ తెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభిప్రాయము నీ చెల్లెలికిఁ జెప్పుము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవు అక్కకుఁ జిన్నదానవనియు నీకంటె నేనుఁ బెద్దదాననియు నీకు సర్వశ్రేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదా లేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక—అట్టి వ్యత్యాసము లేకేమి?

దశ—కావున నేనొక్కసంగతినిచెప్పెదను. విను ఒక పావు గడియసేపు మీరు సవతులమనుమాట మఱచిపొండు. మీరొక్కతల్లి బిడ్డలనియెంచుకొనుఁడు. అన్యోన్య ప్రేమాధిక్యముకలవారని యను కొనుఁడు. కైకా! ఈపాయసపాత్రము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేపంచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెదవో చెప్పుము?

కైక—మేము ముగ్గురము సమముగఁబంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయుదురేని నీయక్కలయందేమి యాధిక్యమును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితప్పు. కౌసల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కౌ—అందఱకంటెఁ జిన్నచెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకునంతకంటెఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటెఁ దక్కువభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమి—(నవ్వుచు) నాకేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకు చెఱియొకసగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొకసగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వును.)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృథగ నాలస్యమయినది. ఇఁక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీరనుభవింప వలయును. పెద్దభాగముఁ దినినదానికిఁ బెద్దకొడుకునుఁ జిన్నభాగ మును దినినదానికిఁ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కౌసల్య చిన్నభాగము దినినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకే. కైకా! నీవు పెద్దభాగ మును దినినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగము నేష్టింపఁడగదా అపేక్షించినలాభము నాకు లేదు. కౌసల్య వయస్సుచే మాన్యురా చేతనుఁ బెద్దది. చిరకాలము తపము చేసినది. పుత్త్రులు లేని మాయి పుత్రకంబు నెక్కువకాలము తపించినది. మీయక్క యగుటచే నీకుఁ బూజ్యురాలు. అందున్నై నీయందు నిరంత రానురాగముగలది. ఎన్నఁడును స్వలాభమును గోరుకొనియుండ లేదు. అట్టి యీ కౌసల్యాదేవిని నేను మీరుతప్పక గౌరవింపఁదగినది. మనల లోకంబు మెచ్చును. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా! మనసులో నేమియుంచుకొనకుము. పవిత్రమైన ముహూర్తము దాటి పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుట కాదు. నీచేయి నిటు దెమ్ము. కౌసల్యచేయి పట్టుకొనుము.

కైక—(అట్లు చేయును.)

కౌ—చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేఁ బెద్దదానవయినను నీవే నాకంటెఁ బెద్దదానవుగ భావించి నిన్ను గౌరవించుచున్నసంగతి నీ వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరముగ నీబాధయేల? నీయిష్ట మెట్లో యట్లే కానిమ్ము.

కై—నేను దొందరపడి యేమాయిన నిన్ననిన యెడల క్షమింపుము. (కౌసల్యను కౌఁగిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ—సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁ గల్గునో ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగనే కలుగును. వెఱ్ఱికోపమెటులో వెఱ్ఱిదయయునటులే. ఈపాయసకలశము నీచేతిలో నుంచుకొనుము. ఇదిగో పంచుచుంటిని. కౌసల్యా! నీకు దీనియం దర్ధభాగము.

కౌ—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన యర్ధభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇదిగో ! ఒకభాగము సుమిత్రా ! నీది. (సుమి॰ గ్రహించును.)

సుమి—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు తీసికొందువా?

కైక—సుమిత్ర నాకంటె పెద్దదయినందుల కామెకు నాకంటె కొంత యధికభాగము కావలదా ?

దశ—అట్లయిన నేమి సేయుమందువు ?

కైక—నావంతు రెండు భాగములు చేసి యొక భాగము సుమిత్రకిమ్ము.

దశ—సెబాస్ ! కైకా ! సుమిత్రా ! నీవనిన్నట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిద్దఱుకొడుకులు గలుగుదురేమో ?

సుమి—(తనలో) ఇద్దఱు పుత్త్రులయిన నేమి ! అనేక శిరస్సులుగలవాఁడయిన నేమి. కొడుకు పుట్టినఁజాలును.

కైక—నేను యష్టమభాగమును తీసికొందును.

దశ—కైకా ! నీవు సంతుష్టినొందితివా ?

కైక—ఆఁ.

దశ—ఉత్తరక్షణమునుండి మనకు ముచ్చటలపై ముచ్చటలు, వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపైఁ బండుగలు. ఇక్కడకు మనస్సు శాంతి వహించినది. సతులారా ! మీరింక భుజింపరేమి ?

కౌ—ఇక్కడ నేల ? భోజనశాలలోనికిఁబోయి యక్కడ కలిసి భుజింతుము.

దశ—సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—వీధి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్టు లడుగులో నడుగు పెట్టెద వేల?

రుచి—మాయమ్మ కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగమనము వచ్చియుండ నాకుఁ గాలిపై కురుపుచే వచ్చియున్నది.

కావే—ఇట్లిప్పటికి నేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కురుపుకంటె దొరసాని యెక్కువ నొప్పుచున్నదమ్మా.

కావే—మా కౌసల్యకుఁ గడుపు రాలేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు రాలేదా? కైకమ్మ వీరిద్దఱికంటె నెక్కువ సుకుమారియా? తానంత "అస్సు ఉస్సు"ఁ బడుచున్నదేమి?

రుచి—కావేరమ్మా! చెప్పిననమ్మవేమో కాని చూడుము! ఎవరితోడ నయినఁ దిరుగ ననఁబోకుసుమా! నాతోఁ జెప్పెసరి. ఇదిగో! ఆ పాయసముఁ దిన్న మఱునాఁటియుదయ మారంభము. ఒక్కటే వేవిళ్ళు! విసె, విరామము లేదు. ఇటుగుటుక. అటు "టక్కు" వెలుతురకంటెఁ బడుటకు వీలు లేదుగదా! ఎవ్వరిని జూచిన ససహ్యతగదా! ఇదిగో

మొగఁడనంగ నాలాగునఁ బాగులాడెడిదిగదా! ఇప్పుడతఁడనంగ పట్టి గొంగళిపురుగు. రోకలిబండ. ఆ మహారాజు—పాపము. ఆతనిఁ జూచిన జాలియగును—తన్ను భార్యదగ్గరకు రానిచ్చునట్లు చేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కానే—ఇదేమిచోద్యమమ్మా! నెలలునిండినతరువాతఁగూడ వేవిళ్ళేమిటి? మా మేనత్తకేడు నెలలుండునపరికే యూరునాడుకూడ పోరాకెత్తిపోయినది. ఇది మఱియుఁ జిత్రముగనున్నది. ఏమి కౌసల్యమ్మగారమ్మా! ఇదివఱకాలాగునఁ దుబుకుమనలేదుగదా! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

రుచి—సెనగపులుసుకంటెఁ బుల్లనిదేదయినఁ దోయితెమ్మన్నది. ఎవరినిందుగూర్చి యడిగినవారే నవ్వుచున్నారు. చూడు! మనలోనునమాట. నన్నుఁ జేరఁదీసిన యయ్యవారలేమనెనో వింటివా? పైకమున్నకంటె గయ్యాళిలభించినప్పుడదికూడ దొరకునని నాఁడు.

కానే—సెనగకంటె పరసుపుండిన యెడల ననికూడఁ జెప్పినాఁడా? ఆతనిమాటలెవతె యెఱుఁగదు? కాని సెనగపులుసుకంటె బుల్లని వస్తువేదో నేనుఁ జెప్పెదను. ఉండు. నోటిచివర నాడుచున్నది. ఏదో ఘృతమునమ్మా! స్త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁ జేయఁబడినదఁట! మిగుల రుచించునఁట. ఆనడుమ నూరిలో నమ్మలక్కలందఱు చెప్పుకొనినా రమ్మా! ఏదోఘృతము. ఊఁ—ఉండు! పుల్లకవిఘృతము.

రుచి—అబ్బే! అది ఘృతముకాదు. వేవిళ్ళచేత మాందార సాని రుచిగ్రహణశక్తి యెట్లున్నదో విద్యావిహీనతచేత మాయయ్యవారలి గుణగ్రహణశక్తి యట్లున్నది. అదిపుల్లకవికృతము. పుల్లకవిచేఁ జేయఁబడిన వైద్యగ్రంథమో వల్లకాదో. అది తెచ్చి మూడవరాణి గారి మూతికిఁ గట్టవలెనందువేమి?

కావే—చక్కని గొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టి కొందురు; నాకెందులకమ్మా! నేను బోయెదను.

రుచి—వదినా! కోపమా! ఎప్పటికిఁ బోదలఁచితివో చెప్పవా!

కావే—చెప్పుటకు రహస్యమేమున్నది? మాయమ్మ వసిష్ఠ భగవానుని యాశ్రమమునకుఁ బోయి వారిచ్చటనున్నారేమో కనుగొనిరమ్మన్నది.

రుచి—ఎందులకో!

కావే—నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి—పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహము చే సుళువుగా రిందలనున్నారో లేవో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే—పురిటికిఁగావలసినది మంత్రసానియా? మహర్షియా?

రుచి—అదేమిమాట! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు పనులకు గురువుగా నుండవలదా? కాని మీయమ్మగారిప్పుడేమి చేయుచున్నారు?

కావే—నేనిటు వచ్చుచుండఁగనే మా చెల్లెలిని బిలిచి "రాజుగారి నిటకురమ్మని కోరితినని చెప్పుము." అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి—సరి! ఇఁకనేమి. నేననినదే నిజము. ఈసరికి రాజుగా రామెయొద్దకు వచ్చియుందురు. కావున నీవు వేగ పొమ్ము. నేనును బోయి యదియో యొక్కపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, కౌసల్య.

దశ—ఏల ?

కౌస—వంగి మీపాదములను శిరమున నద్దుకొనుటకు నాకు మిగుల కష్టముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా తొడలపైనుంచుఁడు. చేతుల నెత్తి కన్నుల కద్దుకొందును.

దశ—ప్రాణప్రియా ! నీవిట్టిపనులు చేయుచున్న నేమి ?

కౌస—నాథా ! (గద్గదికతో) ఏమియు లేదు.

(కన్నుల నీరునించుకొనును.)

దశ—ఆ! ఆ! అదేమి కౌసల్యా ! ఎందులకు ? (మొగము నెత్తి కౌఁగిలించుకొని) హా ! ప్రాణప్రియా !

గీ. చెప్పవా! చెప్పవా! నీదు ♦ గొప్పకనుల
కొలుకులనువేఁడి కన్నీళ్లు ♦ లొలుక నేల ?
చెక్కు లెఱుపెక్కనేల ? ♦ నీక్కృతులఁ బె
దవులొడులనేల గుండెల ♦ దడయు నేల ?

కౌస—(దైన్యముతో) నాథా ! నాకేమియుఁ దోచుటలేదు. లోపల నేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియో తళుక్కుమని ప్రవేశించినట్లు నున్నది. కనులు చీకటులు గ్రమ్మినవి. అమితముగ

భయము వొడముచున్నది. నాథా! నేను సిగ్గువిడిచి చెప్పుచున్నాను. లోపలనేమో యత్తైగాత్తె యంతయు వ్యాపించుకొనిన నెదుగుచున్న పిల్లవాఁడది నాప్రాణము లెట్లు నాడించుచును. నాగర్భమునందున్న మీ తేజస్సు నెట్లు కాపాడుకొందునో! అందుచేత మీతో నాలుగు మాటలు చెప్పి మీకు నొకసారి నమస్కారము సమర్పించుకొనవలెనని —

(ఏడ్చును.)

దశ — ఛీ, సీ. ఏడ్చెదవా! ఇదిగో! ఇటుచూడుము.

కౌస — నాప్రాణంబులనిష్ఠురాకుఁడు. విశేషముగ మాటలాడ లేను. నేను గాపురమునకు వచ్చినది మొదలు మీయెడం బహుభక్తి విశ్వాసములతో నడుచుకొనుచుంటిని. మిమ్ము నాభూలోకదైవముగాఁ బూజించుకొనుచుంటిని నా నమ్మకము. పొరపాటునైన నేమైనఁ దప్పులొనరించి యుండిన యెడల దయార్ద్రబుద్ధితో క్షమింపఁగోరుచున్నాను. ఇదిగో నమస్కరించుచున్నాను.

దశ — చాలునే. ప్రాణప్రియా! చాలు. ఇటురా! నాతోడ పైఁ గూర్చుండుము (భార్యనెట్టుకూర్చుండఁ బెట్టుకొని) నీకిట్టులఁ బడదగునా? భయమేల?

(తనలో) సీ. ఆత్మజుఁడు గల్గునేమో య ♦ టంచు నాస
వలనఁ బడని బాములు లేవు ♦ పట్టినట్టి
కాళ్లు లేవు మ్రొక్కనియట్టి ♦ రాళ్లు లేవు
మునిఁగనట్టి నదులు లేవు ♦ మున్ను మఱియు.

గీ. విననిపుణ్యకథలు లేవు ♦ కననితీర్థ
ములును లేవు, చేయనివ్రత ♦ ములును లేవు
బొనరుపని దానములు లేవు ♦ పొక్కి పొక్కి
దొప్పను కుములి యేడువని యే ♦ డుపులు లేవు.

గీ. యజ్ఞదేవ ప్రసాద మా ♦ హాత్మ్యమునను.
జింతలఁ బొగంబెనంచు నెం ♦ చితిని గాని
సతులు గర్భధారణకళా ♦ వతులు గాఁగ
నిప్పుడొకనూత్నచింత వే ♦ ధించుచున్న.

సీ. అంతంత మొగములై ♦ యంతంత ముక్కులై
యంతంత యుదరంబు ♦ లైన వింత
యాకారములతోడ ♦ నేను ముక్కులఁ బోలె
పలుచపల్చని వెల ♦ వెలలతోడ
నిదుర మబ్బులతోడ ♦ నిట్టూర్పుబుసలతోడ
నీరుపట్టినకాళ్ళ ♦ బూరతోడ
మెలమెల్లనెదురీఁత ♦ యలపుల సొలపుతో
గాజుకాయలవలెఁ ♦ గానఁబడుచు
గుత్తుకుత్తను నిల్లాండ్రు ♦ గోడుచూడ
గుండెలు పటాలుమనుచుండు ♦ రెండుతలలు
నెప్పుడేర్పడు నెప్పుడు ♦ గుప్పుచప్పు
నను బయటఁబడువారమో ♦ యనెడువగను.

గీ. ఏకసతియున్నవానికే ♦ యింతబాధ
యనఁగ ముగురున్ననాబ్రదు ♦ కడుగనేల?
ఉవిదలెందరున్నను సౌఖ్య ♦ మొకటెకాని
కుడుచు కష్టంబులెన్నియో ♦ నుడువనగునె?

గీ. ఇదియె తొలిచూలు వయసు గ ♦ తించు వెనుక
రాక రాక యబ్రముగాఁగ ♦ బ్రాప్తమయ్యె
నేమగునోయంచుఁ గౌసల్య ♦ యిట్లువగచు
గోల! యెఱుఁగదు; సుకుమారి ♦ కోమలాంగి.

(ప్రకాశముగా) ప్రాణప్రియా! నీకేమియు భయము లేదు. దైవ కటాక్షమునఁ గులగురులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు సుపుత్త్రుని నేఁడో రేపో కాంతువు.

కౌ—రేపటివఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా వలనఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వాగ్ధకము దరిసేకు సం ♦ ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్ద ♦ రాలితనవు
నీదు ముద్దులుఁ జూలుకొఁట, ♦ నెఱిసొగసులు
మురిపములఁగాంచి తిరుగ ను ♦ ప్పొంగుచుంటి.

కౌ—ఇప్పుడు పరిహసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! క్షమింపుము. ఇప్పుడు నేఁజేసిన పరి హాసమునకు నీకొడుకు చేయిఁబట్టుకొని యిట్టియిట్టిముందునన్నుఁ దిట్టింతువుగానిలే. చూడు. (కడుపుపైఁ జేయివైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడుతఁడు ♦ దుడుకుదుడుకు
మనుచునీటిలో మత్స్యంబు ♦ ననువుఁదోఁప
దళుకు తళుకని స్ఫురియించి ♦ తుళకరించు
మేఘగర్భస్థమగు నెఱి ♦ మెఱుపువలెను.

కౌసల్యా!

గీ. ఎగుమొగంబగు గర్భంబుఁ ♦ దిగఁబడియెను
డొక్కలెత్తునుబాసి లోఁ ♦ తెక్కెఁ గడుపు
బడిబడిగ బిగబట్టెను ♦ ముడుగులివిగో
నింకె వడిగనే ప్రసవింతు ♦ వింకనేమి?

నీవు రేపటివఱ కుండనక్కఱ లేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవము చూపుగాక! నీదాసి యొవతెయయిన నక్కడనున్నదా ?

కౌ—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల ?

దశ—ఏలయందు వేల? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వలసిన సన్నాహమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా ?

కౌ—తొందరపడకుఁడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలదు. ఇఁక గొంత సేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచున దేమి. (గట్టిగ) కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

కౌస—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరాయేమి? వలదు.

దశ—దాసికయినఁ దెలియకుండ నెటులు ?

కౌ—ఇప్పటినుండియునా? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! లోనికిరావచ్చునా ?

కౌస—కావేరీ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున దేదియులేదు. జపమగునెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట కొకసారి దయసేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా ?

దశ—(నిమ్మళముగ) జపము వదలియయిన శీఘ్రముగ నని చెప్పరాదా ?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! పోయి చెప్పెదను.

కౌ—సరే.

దశ—వసిష్ఠభగవానునకెప్పుడు వార్తనంపుదము.

కౌస__ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని యేర్పాటులును సందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ__సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస__లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంట చేస్థిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁ గడచి గట్టెక్కి తిరుగమీతో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ__ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశుభ్రతియయినదో.

కౌ__కావేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్దనేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారి దాసిగంగ చేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కౌ__భగవతియగు నామెతో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ__తొందరగ దయసేయుమని చెప్పలేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ__సరే. పొమ్ము. నాథా! నా చెల్లెలు సుమిత్ర నన్నుఁ జూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాఁబోలు. నేను సెలవు తీసికొనివెళ్ళనా?

దశ__నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయే యిక్కడికు రాఁగూడదా?

కౌ__సరి.సరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ__తెలిసినయెడల.

కౌ__సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలె లేదేమి?

దశ — లేక ?

కౌ — మిగులఁ బెద్దదిగానుంటయేకాక ప్రాకృతిచేఁ గూడవింతగ నున్నది. ఈపక్కను బెరిగియున్నది. ఆపక్కను బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండునవలె నడుమ గొంచెము వెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ — ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కౌస — అమ్మయ్యో! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు జలదరించుచున్నది. ఏమండి నేనడిగిన ప్రశ్నమునకుత్తరము చెప్పకపోయితిరి?

దశ — ఉపశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ. నీదు నునుఁజొమ్ము తలగడ ♦ మీఁదఁదలయు
నాదు నెదపైనఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు సుతుఁడు
పండి యెడనెడఁగుయికను యం ♦ చుండఁ గలసి
యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకికఁ గావలసినదేమి?

కౌ — అంతవారమగునెడల నిఁకఁ గావలసినదేమి? నాకుఁ గొంచెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు) వైకుంఠవాసా! నాహృదయమునకుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుఁడా! నమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా! నమ — స్కా —

దశ — ప్రాణకాంతా! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁదు నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మృతికిజం ♦ కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి
చిన్నతన బొజ్జని ముడుచు ♦ కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్షపరమ దై ♦ వంబుగాదె

శ్రీ శేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కౌ—(మోమెత్తి తేరిపాఱం జూచును.)

దశ—సతీ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల?

(తనలో) గీ. కసరినను దిండ్రపడినను ♦ కైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలువచూపు వలపుల ♦ నవ్వుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లునేల?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కౌసల్యా! మాటలాడవేమి? ఇట్లు రోజెదవేల!

కౌ—(దశరథుని ద్రోసివయిచి) ధనుస్సు! ఏదీధనుస్సు—
హా! హా! హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసము చేయును.)

దశ—హాహాహా! ఇదియేమి?

గీ. మోవి కెలఁకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలకనవ్వుల నను, కతి ♦ గొలుకు లెడలి
పోని చూపులముగ్ధని ♦ ష్పలను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అంగుళుల యుంగరము లె బ ♦ ర్వించునోలు ము
నబల, యిల్లాలు, మూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీకరాసురహరుని ను ♦ ర్వొత్తుగాఁగ
గోటికొన విరాళు నిదియేటి ♦ పాటవంబొ!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో? ♦ ప్రాణనాథు
నడిగెదః పాదయుగ్మకమో! చిత్ర ♦ ఫలకమొక్కొ!
దయాతుదానికి ధనుసేల! ♦ యక్కటకట!
కౌ—త్రికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె?

ఇదిసమాసన్నప్రసవసూచకమగు తొట్రుపాటుకాదు. ఏదయినభూతా వేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాండ్రో మ్రొక్కు- కొందును. ఏదయిన మీఁదుఁ గట్టవలసినయెడలఁగట్టుకొందును. శిశు వున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకుల దేవతలారా! ఓపితృదేవతలారా! మీయారాధనమున నేమయిన కొఱంతగావించియుండినయెడల నన్నుక్షమింపుఁడు. మీకోరికలేవో దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అనువదను వేలమేకులు ♦ మొలచుచుండఁగ
నున్నకత్తై మాంధవృక్షముఁ ♦ జన్ని చిగురు
పెట్టినున్నది, తతదయా ♦ సృష్టిఁ గలిసి
పెంచుకొనుఁడు, మీయదిమీరు ♦ వెనుకకఁగనె !

(ప్రకాశముగా) కౌసల్యా! (దరిఁ జేరఁబోయి) ఆహా! తిరుగఁ బ్రోచి వచ్చిన నెక్కడఁ బడిపోదునో ?

గీ. అసురరణ రంగములను బా ♦ కారి వెన్కఁ
సంగుపట్టుల ప్రబలర ♦ క్షః పిశాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము ♦ ఖ్యంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాల మో ♦ మెత్తి యహహా!

ఆహా! నాసతియేమి దివ్యదర్శనమిచ్చుచున్నది!

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు ♦ పరివిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు ♦ నమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు దు ♦ ర్గాహమునగుచు,
నొకమహాతేజమంటఁ గాం ♦ చున్నదహహా!

కావేరి! కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ!

దశ—వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయచేయుఁడని చెప్పి వెంటఁబెట్టుకొనిరా! వెళ్ళితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ!

దశ—నాకు మతి లేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠనిలయా! పన్నగశయనా! నాతండ్రీ! ఏమి యీమాయ! ఏమియుఁ దోచకున్నది. ఎవరిదో కాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారు విచ్చేయుచున్నారు కాఁబోలు. (కొంచె మెదురుగఁబోయి) మహాత్మా! దయచేయుఁడు.

[వశిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.]

దశ—మహానుభావా! నమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁ జూడుఁడు. అదేమి?

వసి—(నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవు బడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమునఁ బడియున్నయాతఁడు మనయింటికింక విచ్చేయును. ఈదినమే సుదినము నీబ్రదుకంతయు నిందుకొఱకే! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే!

దశ—మహాత్మా! కౌసల్యకేమియు నాపత్తు లేదుకదా?

వసి—(నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులిఁక నణఁగిపోవును. ఋషులయాపత్తులింక దీఱును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ—(పీఠమునుండి దుమికి) రే! సకలసురనికరసుఖరమారంభ విమర్దనా! రే! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాథా! సాధుసాధ్వీయూథ బాధాచరణ విదగ్ధా! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా! మహామాయావీ! రే! లోకకంటకా! రాక్షసాపశదా! కుంభకర్ణాగ్రజా! రావణాధమా! తాదికో! నీమరణమింక నిశ్చయము! పుత్త్రపౌత్త్రకళత్రబంధుమిత్ర

పరివారసహితముగ నీచావు సమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముఁడా! ధనుస్సు—

వసి—సెభాస్ ! వినఁదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షి చంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయ్యో! ఆ పీఠము పైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదఱి పోవునట్లే మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జెడియుండదు. ఒక గడి యలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయింటనింతకాలమునుండి పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముఁడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కౌ—(పండ్లుకొఱుకుచు, గట్టిగ) వధియింపక—ఇంకనుపేకుయా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱుచుకొని క్రిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా! కౌసల్యా! మహర్షిచంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జడుపకుము. గర్భముననున్న మహాతేజ మామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుస్మృతిరాలేదు. గురూ త్తమా! ఏమిగతి?

వసి—నాకమండలూదకము నీమొపై కొంతచల్లెదను. (అట్లు చేసి) కౌసల్యా !

(కౌసల్య లేచును.)

(కౌసల్య అటునిటు తొట్రుపాటుతోఁజూచి)

దశ—ప్రాణకాంతా! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగోఁ అటుచూడుము. వా రెవ్వరు ?

కౌస—పురుషోత్తమా! నమస్కారము. నాథా ! అట్లడిగెద రేమి ?

వసి—(అపవారించి) రాజోత్తమా ! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయకపోవుటమంచిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ—కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ ! వచ్చుచున్నాను.

వసి—రాజా ! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శిశూదయముగు వెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుందును.

దశ—తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుందురా ?

వసి—నాశిష్యునిరమ్మని చెప్పి వచ్చితిని.

దశ—కావేరీ! ఇంక రావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుంధతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజా మందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ—సంతోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేనే కౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా ! సెలవా ?

వసి—మంచిది.

దశ—(కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ! నీగర్భమున కెక్కడను దెబ్బతగిలినట్లు లేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద?

కౌస—(అపవారించి) ఏమియు లేదు. ప్రాణప్రియా! నీవుమహా తేజస్సంపన్నుఁడగు పుత్త్రుఁడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టుననుచుఁ
బద్మబంధుఁడు నడునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదుగో శిష్యుఁడు, గురువుగారు నా కొఱకుపైకిఁ జూచుచున్నారేమి?

వసి—ఓరీ, శంతా! నీవు వచ్చితివేల? వాఁడేఁడీ?

శిష్య—నేను మాత్రము శిష్యుఁడనుగానా?

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిథియో యెఱుఁగుదువా?

శిష్య—ఏదయిన గొంచెమాధారమున్న గాని చెప్పలేను.

వసి—ఏమాధారము?

శిష్య—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గ్రిందటి సంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యకము. నిన్నటితిథి తెలిసి కొనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకఁ జదువు రాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లు తోఁచదు.

శిష్యు—ఆసంగతి నేనెఱుఁగక పోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియెక్కడకయినఁ బొమ్ము.

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండి. నాపూర్వగురువులందఱు తమరుగట్టివారని చెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకఁ జదువు మానివైచి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయునని యేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించు నేమోయనియాస బెట్టుకొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁ దొమ్మిది దాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూఁడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోఁచదు.

వసి—అక్కరలేదు. కౌసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్రుఁడిఁక పావుగడియలో జన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధనవమి-పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియు బాఁగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినిఁ గూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత ?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశము కాదా ? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము ! ఆమహాతేజ మిడివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షముగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్యు—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినఁబడుచున్నది.)

శిష్యు—అద్దీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశుప్రతి కాదు. అది శీర్షోదయమగువెంటనే వాయించినగంట. దీనినిఁబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్యు—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూఁడు దినముల క్రింద శీర్షోదయము కాసిందు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ఢంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినఁబడును.)

వసి—ఆహా ! మంగళవాద్యములు వినఁబడుచున్నవి. భగవానుఁడవతరించినాఁడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ♦ క్షమునవమి
తిథిఁ బునర్వసూ తారను ♦ విధుగురుయుత
గర్కటక శుభోదర్క ల ♦ గ్నమునను బుధ
వారమునను శ్రీహరి యవ ♦ తారమందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడిసేయవలదు. మీకందఱకు సంతుష్టికరముగఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్యు—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచిపెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్యు—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యథేష్టముగ నిష్కములఁ

బంధి పెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుఁడదుగో! యిటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ—(ప్రవేశించి) నమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి • యమరెఁ బుల్ల
విఱిగి మోడైన చెట్టు పు • ష్పించెఁ గదుపు
కలవగు దరిద్రునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేంద్ర.

వసి—దాసునకేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పుము.

దశ—బాలుఁడు బహుతేజస్వియై యున్నాఁడఁట.

వసి—నీవింకఁ జూడలేదా!

దశ—నాకు దైవసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా? వత్సకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుఁడనయియున్నాను.

వసి—జాతకర్మాది కృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమ్ము మహర్షిసత్తములకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱుపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్లులున్నాఁడు?

వసి—ఇదికన్ను. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నాకేమియు విస్పష్టముగఁ గానఁబడుటలేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుగొల్పి పు ♦ ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వెల్చు ♦ పూర్ణ విమల
శాంతగంభీర తేజంబు ♦ స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదియొ చూ ♦ పట్టెనాకు.

దశ—గురువర్యా! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాఁడు విస్పష్టముగఁ గానరాఁడనుచున్నారేమి?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె ♦ యంతంత తెల్కనుల్
విప్పినప్పుడెంత ♦ గొప్పలగునొ?
మూట గాఁగ బండు ♦ బుడుతఁడింతగనుండ
సాగియుండె నెంత ♦ సొగయగునొ?

గీ. మెఱుఁగుఁ జామనచాయల ♦ పొంగఁగుల్కోడ
డంబుమీఱెను గుండ్రిగ ♦ ద్దంబుతోడ
ముద్దులనుమూట గట్టె నె ♦ మ్మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముఁడై; ♦ యెసఁగునాకు.

గురువర్యా! ఈతని కేమిపేరు పెట్టిన బాగుగనుండునో తెలిపెదరా?

వసి—నీవు సూచించుచునే యుంటివి కాదా? ఈతఁడు సర్వజన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరు పెట్టుదము.

దశ—తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు లోకోపకారక కృత్యములను బట్టి యాపేరింతకంటెఁ దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రయుఁ గైకయు బాలురఁజూచిరా?

కావే—సుమిత్రమ్మగారు చూచినారు. కైకమ్మగారుచూడ లేదు

దశ — ఎందుచేత ?

కావే — ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి — రేపటిదినమున నీసరికి రెండవపుత్త్రునెత్తికొనియుందువు జాతకర్మాదులాలసింపఁదగదు. లోనికి విజయము చేయుఁడు. నేను స్నానమొనర్చివచ్చెదను.

దశ — చిత్తము !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సరయూనదిగట్టు.

పరివేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు నారాయణుఁడు;

వసిష్ఠ శిష్యుఁడగు శంకరుఁడు.

శంక—నారాయణుఁడా! మనముగలసియెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా! శ్రీరామ జన్మోత్సవములకు మహారాజాహూతులగుమావిశ్వామిత్రగురువుగారితో నేనిటకువచ్చినప్పుడునిన్నుఁగలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై యుండునా?

నారా—అబ్బే! పదుమూఁడు వెడలి పదునాలుగు జరుగుచున్నదో—పదునాలుగు వెడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింతమెల్లఁగ నడచుచున్నదే.

నా రా —

గీ. బాలుకంటెఁ గాలంబుతాఁ ♦ బేలువలెను
బ్రాఁకు ఘనతయందలి యాస ♦ బాలుఁడుంట;
వృద్ధుకంటెఁ గాలంబు వ ♦ ర్వెత్తు లేఁడి
కీర్తిఁ జావునందలి భీతి ♦ వృద్ధుఁడుంట.

శంక — నీవనుమాటకొంత నిజములాగునే యున్నది. మా గురువుగారయిన వసిష్ఠుని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగ "నేనీ! మొన్న మొన్ననే కాదఁటరా!" యని యాతఁడనెను.

నా రా — కాని యప్పటియుత్సవములు బహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక — దైవవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయముననే వచ్చినవి కావున నంత వేడుకగ జరిగెను. వేనిమట్టునకది వేఱుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగియుండునా?

నా రా — వారిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా!

శంక — తెలివితేటలలో మనవిద్దఱము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్త్రులు — కవలలు. కైకేయీపుత్త్రుఁడు భరతుఁడు.

నా రా — అలాగా! ఆదినములలో మీగురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివి కాదా?

శంక — ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ నదియే నేర్చుచున్నాను.

నా రా — అంతవిసుఁగుదలతోఁ జెప్పెదవేమి? చదువువచ్చుచుంటలేదా?

శంక — ఉపనయనములగువెంటనే రాజపుత్త్రులను నల్వురను

మాగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పటికి నేనొక యర్ధపురుష్కారమునుండి జందెమువడితాడైది పుస్తకములు మోయుచున్నాను. వారు నాక్రింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొక మధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగనుండిరి. ఇప్పటికు నాకు గురువులుగ నుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమువచ్చినది. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేయేల ? అఱువదినాలుగువిద్యలును వచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినవి?

శంక—నెత్తికిఁ జేతులు—కంటికి నీళ్ళు—ఒడలికిఁ జేపదెబ్బలు దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పుడింతకాలము కష్టపడి చదువనేల?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్న దేమి?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—"నీకుఁ జదువు రాదు—నీవుపో"యనిగురువుగారెప్పుడును నిన్ననలేదా?

శంక—అనేకపర్యాయములు.

నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేదు?

శంక—విస్తళ్లుకుట్టుటలోను నీవు గోకుటలోను విశేషవిద్యాంసుఁడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నారుకాఁబోలు. కాని యిప్పు డేమియు నుత్సవములు లేవుకదా! మాగురువుగారేలవచ్చిరి?

నారా—అదినాకెట్లు తెలియఁగలదు?

శంక—పోనీ—నీవిట్లు వీథివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యది యైనను దెలియునా?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికేగిరి, నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగారీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేననుకొందును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినష్టమచంద్రుఁడు, నైధనతారకాదా ?

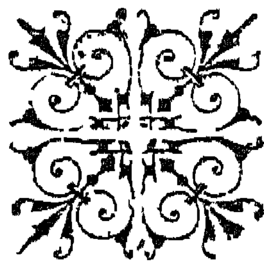
నారా—ఐననేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా—అట్టులాడుటన్యాయమా ?

దశ—కాకేమి ? దయయున్నవారము నయెడల నింతకాలము నకు దయచేయుదురా ?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాళ్ళు • కేళ్ళుదాఁటు
కన్నులుఱ్ఱూటలూరుచు • గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ • ధర్మమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె • తాపసేంద్ర !

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ • కలనఁబట్టి
యితరకర్షణ శక్తులౌ • నెగుడుదిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి • తంబటంద్రు
దయయొనరులోని దైవత • త్వంబుగాదె !

విశ్వా—(నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికితివి. సంతోషించి తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాఁడవగుటచే నీవుచేసెదవూ తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో !

దశ—(నవ్వుచు) మహర్షిచంద్రమా ! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ—నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అందుచేత—

(సందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకేసంతుష్టికరముగ లేనట్లు కనఁబడుచున్నదేమి?

గీ. ఈఁతవాఁడైన నెఱ్ఱైన ♦ నీఁతగాఁడె?
చూపుకిందైన మీఁదైనఁ ♦ జూపుగాఁడె?
కొండ నెక్కుటనైన దిఁ ♦ గుటనునైనఁ
గమనకలనా ప్రసక్తి, యొ ♦ క్కటియె కాదె?

గీ. శివునిబూజించు పూలకుఁ ♦ జెలువసిగను
ముడుచుపూలకు భేదంబు ♦ నుడువనగునె?
ఘనులయందలి యనురాగ ♦ కలనభక్తి;
యదియె యితరులపైఁ గల్గ ♦ నగును దయఁగ.

గీ. క్రిందిమీఁది పోకడలను ♦ జెందియుంట
బట్టి రాగము భేదత ♦ త్త్వంబుఁగనునె?
యూపగానీరపూరవే ♦ గాధికతకు
దానిలో మాఱువడికి భే ♦ దంబు గలదె?

దశ—(నవ్వుచు) మానినత్తమా! అందువలన నేనే మిము దరిసించుటకు రావలసియుండెను, క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—అట్లు కాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియౌనప్పు ♦ డీకరంబు
దీనినైనను నిదిదీని ♦ నైనఁగలియ
వచ్చు; వర్షోదయమున, ♦ నబ్దంబులందు
జానిని దీనిసదిచేరఁ ♦ దగునుమింట.

దశ — మహాత్మా! యథార్థముగ నేనేవచ్చి మిమ్ము జేరవలసియుండెను. కాని — ఒక్కయంశము తమతో మనవి చేసికొనక తప్పదు. నిజము మనవిచేసెదను.

సీ. శ్రీరఘూద్వహుఁడి యవేళ • సీఁది తొఁడలు
కనులకఱవుదీర నతఁడు • గాంచుటందు
వీనులలరఁగఁ బలుకులు • వినుటయందు
నునుబులకలూరఁ దొడఁ జేర్చి • కొనుటయందుఁ
దనివిదీఱఁగఁదలమూర్చు • కొనుటయందుఁ
గొరింజవ్వులు దేర ముద్దిడు • కొనుటయందు
మురువుమురువుగఁ జెక్కిలి • పుణుకుటందుఁ
దనువు హాయిగఁ గౌఁగిలి • కొనుటయందు
ఒక నిముసమాతనిని గాన • కుండ నపుడు
రామ! రఘువీర! రాఘవా! • రామచంద్ర!
యనుచు నోరారఁగాఁ బిల్చు • కొనుటయందు
నటునిటును నాతనివెదకు • లాడుటందు
తెరపి లేదు, తీఱిక లేదు; • విరతి లేదు;
ఆప్పుదల లేదు; తుద లేదు • హద్దు లేదు;
అలుపు లేదు; సొలపు లేదు; • నిలుపు లేదు.
చాలు చాలులే; దీఁని సరి • సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రంబులు • చప్పఁబడియెఁ:
గొఱకొఱనుచు సుమంత్రుండు • గొణఁగుకొనియె
వశిష్ఠ తంత్రంబులును జల్లఁ • బడియె; కాని

విభుని యూరుపు కానంత ♦ వెచ్చఁబడితొ.
ఇన్నియేల? రామునిగాంచి ♦ యింతగాఁగఁ
బ్రాఁకులాడెడు నేనెట్లు ♦ రామువిడిచి
దివికిఁ బోదునో యనుచు సం ♦ దియముదోఁచు
నెవరు లేరుకావున నంటి ♦ నిట్లుమీకు.

కన్నురాముని మొగముదాఁట లేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాఁటలేదయ్యెను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—వెంటనేనిమ్మళపడి) రాజా! మహాదృష్టవంతుఁడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప ♦ మునకు ఫలము
విద్యకు ఫలంబు వినయంబు ♦ వితరణంబు
సిరికిఫలము; తేజోరూప ♦ గురుగుణాఢ్య
సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం ♦ సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్త్రులఁ గాంతురు. ఈ రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండినయెడల నాకింత వెఱ్ఱియుండదేమో?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠహస్త ♦ నోపధాన
మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి ♦ మునుకలిడును
జ్యేష్ఠపుత్త్రాంకవిన్యస్త ♦ శీర్షుఁడగుచుఁ
బోవలయు వేగనని చీకు ♦ మ్రొక్కుకొనును
లీలకొఱకుఁ జేకట్టియు ♦ వాలికగును;
సద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ ♦ డపనిఁబడును.

యువకుచెవులకు గానమం • త్రోద్భవుండు ;
ముక్కుటూపిరియగువాఁడు • ముదుసలికిని.

విశ్వా—(తనలో) ఇతఁడు శ్రీరామచంద్రవినిక్షిప్తప్రాణుఁడయియున్నాఁడు. ఎంతసేపు తదనురాగాభివర్ణనమే చేయుచున్నాఁడు. ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుట యేకష్టముగనున్నది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది. అది యాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీరామమూర్తి సంగపరిత్యాగులే వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాఁడవగు నీకట్లుంట మిక్కిలి సహజమే! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండుటకు రామప్రేమయే కారణమని చెప్పితివి. నేనయినఁ దఱచుగవచ్చి నిన్నుఁ జూడవలసినదే కాని—

గీ. ప్రభుఁడు తనయెడ దయగల • వాఁడటంచు
బడిబడిగ నాతనిని జేర • వలనుపడదు ;
ప్రక్కఁగూర్చుండు మన్నను • బ్రభుని కెదుట
వాసియగుదూరమున నిల్వఁ • బడఁగవలయు
ఎదుటఁ బడనిచ్చెఁ జాలు ; నింకేమియనుము
ముసుకుదుడుకొన నెల్లవ • స్తులను ముక్కు
దూర్చి, విభుకర్ణముసమూతిఁ • జేర్చి, మిగుల
దడబడలుసేయు నసుల పో • కడయె తుదకు
ఉర్విభుచిత్త మొక్కలా • గుండె ; దెప్పు
డానికి మనోవ్యథలు కోటు • లైనసుండు ;

నతనిమది చలించునా రావి ◆ యూతు కిత్తి
నిర్జిత్రిఫనుపట్టుల కట్టు భే ◆ దించునతము

అదియుగాక —

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు ◆ చెవిని బడెడు
నిమిషనముల జెబ్బ నెవరు గ ◆ నేర్తురయ్య
గంట కంటుల లెక్కించ్రి ◆ కెక్క మొగ్గ ;
అత్తి నొరలెకు వాటు ఘు ◆ ట్లాకయుంత్తె
అబ్ది వాసికి నన్నిట ◆ వకట్టినా ఫ
ధర్మ్రదాత్రీభ్యగాంధేశ్య ◆ ద్రౌ కౌర్త
కుంభజనాలెలు మునకెక్క ◆ మాద మొసంగవు
సల్లపాని కంబుధి వారాశు ◆ ప్రిముద మగునె ?

దశ — అందుచేత నాయొద్దరకు నజమనగరాక మిమర్యాదనూ గాపాడుకొనుమంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్వీధవుల నాశ్రయించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లోకప్రవాదముఁ జెల్లవచ్చునుగాని — ఆఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరును మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరబ్ధదీక్షులై ◆ యాగముల్సేయ నా
సురబాధ లేకుండఁ ◆ జూచు సేవ
నిశ్చలసత్త్వపో ◆ నిష్ఠులై యుండ జం
తుల బాధ లేకుండ ◆ సలుపు సేవ
దాఁ ప్రతిక్రియా ◆ నూనులై యుండ స్వా
ల్పాల్పశత్రుముచేఁ బోడు ◆ ఒసగు సేవ

తీర్థయాత్రలదూర • క్షేత్రాలనుండి నా
శ్రమశాలికా పెక్కు • జనులు వచ్చి
సేయవలయు వాడను గాను? • సేయుట కిది
శతము వరకు బమునార్వురు • సగదవః ఫ
[illegible]లినిచ్చుమందురు గాదె? • యందువలన
నేనె మీ సేవకుడగాదె? • యుద్ధచరిత!

ఏమి సెలవు? సేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ?

విశ్వా—రాజేంద్రా! నేనిట్టి కోటికి కోటికి నిశ్రమమిచ్చువాడనుగాను. ఎన్ని శ్రమములయినను నేనే సహించి యూరకుండునుగాని వానిని గూర్చి యేమియు చింతించువాడనుగాను. ఒకరిని బాధవిని గడపువాడనుగాను. నా స్వభావమును నీవు బాగుగ నెరిగియే యుందువు.

దశ—అయ్యయ్యో! సామాన్యశ్రమములనైన సహించి యూరకుండవలసిన యావశ్యకత మీకేల కలిగెను? తామిచ్చుటకిం దయచేయవలయునా? [illegible] బహుబహునా[illegible] మీకష్టనివారణమునకై [illegible] నాతనువుతో నేమైనను [illegible] అదిగాక—సాధు[illegible] కాపనమునందు నేను దెలిసి యయిన తెలియక [illegible] యుండుట నాకెంత యవమానకరము?

విశ్వా—ఇంక సహనశక్తికి మించి ప్రతీకారసమర్థమును మించి స్వతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు [illegible]ద యేదియయిన సిద్ధించినప్పుడే [illegible] దప్పదుగదా యని

యీసంగతి పరిపాలకుని చెవిని వయివఁబోయిన నాతఁడేమి చిన్నబుచ్చుకొనునోయని — చెప్పుకొనుటకు మాకుఁ బ్రభునికంటె భూలోకగతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి — "చెప్పుదునా ? మానుదునా ? ఆతనికిబ్బంది కలుగఁజేయుదునా ? నేనే యీబాధ పడుదునా ? " యని నాలోనేను ద్రొక్కులాడులు పడుచుఁబూర్వపక్ష రాద్ధాంతము లొనర్చుకొనుచు ముందునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్పకుండినయెడల లోకులు నన్నే దూషింతు రేమోయని — సంశయించి విధిలేక —

దశ — మునిచంద్రమా ! నీకంతసందేహమేల? త్రొక్కులాటలేల ? ఎంతమాట ?

విశ్వా — రాజేంద్రా ! "దేహి" యనుటకంటె హైన్యమున్నదా ? అంతకంటెఁ గష్టమున్నదా ? అంతకంటె మహాపదయున్నదా ? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా ? దేహి మానప్రాణముల నంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు మఱి యేదయిననున్నదా ? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము మంచిదికాదా ? నేనేమి యధముఁడనా ? నీచుఁడనా ? తపస్సామర్థ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మర్షినయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా ? రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చినవాఁడనుగానా ? సకల రాజభోగముల ననుభవించినవాఁడనుగానా ? విశేషవితరణ విద్యాశీలుఁడనయి వెలసినవాఁడనుగానా ? నేను — అట్టినేను "తీసికో" యనిననోటితో "దేహి" యనఁగలనా ? "ఇదిగో" యనిన మొగముతో "నిమ్ము" నఁగలనా ? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁగలనా ? సందేహమేల ? త్రొక్కులాటమేల ? " యని యందువేల ?

దశ — తాపసేంద్రా! "దేహి" యనుట యెందులకండీ? మీరు దేహియనువారు మీరు కారు; వారు నాయాశ్రితులు. మీరాజ్ఞాపించు వారు; నేను మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మాఱుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుఁడను.

విశ్వా — నాయనా! శబ్దములు మృదువులైన నర్థములు మృదువులగునా? శుంఠ దొడ్డిసంభావనకుఁ బండితుని పారితోషికమునకుఁ బరిధానుని బహూకృతికి శబ్దభేదమే కాని యంతకంటె నేమున్నది? పరమార్థమున నంతయు ముష్టియే కదా? తపస్సంపన్నుఁడను గాన నన్నుఁ గూర్చి "యాజ్ఞ" యని గొప్పమాట నంటివి. బాగుపడఁదలఁచిన ప్రభుఁడవు గావున నిన్నుఁ గూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతే కాని యథార్థముగ నీవు ప్రభుఁడవు — నే నర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుట లేదు. చేయి సాగుట లేదు. మనస్సు వంగుట లేదు.

దశ — (చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా — అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణవైఖరిఁ జూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁ బడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁ బడనీ! తాటక యజ్ఞశాల దగ్ధము సేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములు హోమకుండమునఁ గురియనీ! సుబాహుఁ డుద్బాహుఁడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలు వోయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములు కానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమి రానీ! ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనిన పిమ్మట లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాఁడు)

దశ — (ఆతనిఁ గౌఁగిలించి చేతులు పట్టుకొని) లేదనుటయే — లేదనుటయే — ఎప్పుడైన నట్లంటినా? సందేహింపవలదు. వలదు. వలదు. వెంటనే మీయభిసంధి యేదియో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

విశ్వా — లేదనవచ్చును. తప్పేమియు లేదు. నాసొమ్ము నీయొద్ద నేమిదాఁచఁ బెట్టితినా? రాజధర్మానుసారముగ నొకప్పుడు 'ఊఁ' యనవచ్చును. మఱియొకప్పుడు 'ఊహూఁ(హూఁ)' యనవచ్చును. ఇట్టిది రాజవయిన నీయొక్కనికే తెలుసుననుకొంటివా? రాజనీతి రహస్యక్రమము నేనుగూడ రవ్వంత నెఱిఁగినదే కాదా?

దశ — మీరు ముందు కూర్చుండుఁడు. (విశ్వామిత్రుని గూర్చుండఁబెట్టి) వినుండు —

గీ. స్వామి మా పూర్వుఁడౌ హరి • శ్చంద్రుఁ డఖిల
ధరణి ధారవోసినటులే • ధరణినంత
మీ కొసంగుటే కాక నా • మేని జీవ
ములను గోరిన నిచ్చెద • ముదముతోడ.

విశ్వా — (చిఱునవ్వుతో) "ముదముతోడ" ననికూడ ననుచున్నావా? అట్లుకూడఁ జరుపుకొనఁగలవా?

దశ — (నవ్వుచు) హరిశ్చంద్రుని సత్యహరిశ్చంద్రునిఁ జేసినవారెవ్వరు? 'జరుపుకొనఁగలవా?' యని నన్నడిగెదరేల? జరిపించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా — (చిఱునవ్వుతో) అంతటనే యహంకృతిని వదలుచుంటివేల?

దశ — (చిఱునవ్వుతో) మీయాధిక్యము నభినుతించుచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూర్చుచుండి) సుబాహు మారీచులంత ప్రబలులై, దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ము బాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగుడుగ) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంత కాలము నేఁడు నేమిచేసితిరి?

విశ్వా—వారిని మఱియొక మహానుభావునిచేఁ జంపింపఁ దలఁచి యిన్నాళ్లు సహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(తొందరతో) ఆమహానుభావుఁ డెవ్వఁడు?

విశ్వా—మఱెవ్వరున్నారు?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామదగ్న్యరాముఁడా?

విశ్వా—ఆతనికో యీ కీర్తి కేలవచ్చును! దాశరథిరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఆఁ! ఏమది?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన నయనాభిరాముఁడయిన మన రాముఁడే. సుగుణసూనారాముఁడయిన మన రాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊఁ! ఊఁ!

విశ్వా—మారీచ సుబాహు వధార్థమై—మదీయ సవనరక్షణార్థమై—మన రాముని నాతో నిపుడు పంపుము. ఇదియే నాకోరిక. ఇందుకొఱకే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) అలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇఁకఁ గానియేల? ఆతనిఁ బంపుము.

దశ—(గద్గదికతో) అ అ అటులే—మీ—సె—ల వగు నెడలఁ దప్పునా?

విశ్వా—నా సెలవు ప్రమాణమైనా? నీవాగ్దానముకూడ నయి నదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊఁ — అటులే — ఊఁ — మీరాయిష్టపటు లుండఁ దప్పునా? మాటవరుస కడుగుచుంటిని మహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఏల?

దశ — మన రాముఁడే — ఏది? మన చిన్న రాముఁడే — నుపయింత రాముఁడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమారణ మొనర్చుట — ఆఁ! పసివాఁడు! ఏది? కుఱ్ఱవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతనగముకంటె ♦ నింతహీరము మేలు
ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాజి;
బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క పూజ్యంబౌను
చిన్నపెద్దచింతఁ ♦ జేయుదేల?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, బూజ్యతలో, ఘనమే కావచ్చును. కాని, మోసుకొనుటకు దేహదార్ఢ్యమేది? బూరుగొక్కటి విఱుచుకొనిపడినయెడల నెంత తులసివనము దగ్ధమైపోవును?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అట్లనుదువేల?

గీ. పూజ్యతాపేక్షతాదిసం ♦ పూర్తిగల్గు
చిన్నయెడనైన సత్వంబు ♦ జేరుఁ బ్రాయి
కముఁగ, నలుసంత యంగార ♦ కణము దండ
కామహాకుజరాజము ♦ గాల్పలేదె?

కన్నతండ్రి వగుటచే రాముని మహాత్త్వముఁ గనక యట్లనుచుంటివి. సందేహింపకుము.

దశ — క్షమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి యుక్తులు బాగుగ నెఱుఁగుదునని నమ్ముకొనుచున్నాను. ఆశీర్వదింపవలసిన మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహాత్తుమహాత్త నెదరేల?

తృతీయాంకము.

సీ. పొడుగువాఁడే కాని ♦ పొడుగున కనువైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు ;
ఘనముగా నిడుదగా ♦ కనుల వాఁడే కాని
బెదరింకఁ దీరని ♦ పిన్నవాఁడు
కళుకుగా గనుచె ♦ క్కిళులవాఁడే కాని
పాలింకఁ జిలికెడు ♦ పాపవాఁడు
పొడవుగా వంకగా ♦ బొమలవాఁడే కాని
చిట్టించుటిఁక రాని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్నసవ్వుల చెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె
కాని యట్టహాసము సేయ ♦ లేనిచిఱుత
సొగసు నెఱె వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడె
కాని పిల్లజుట్టున నింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సావిత్రి ముందు నై ♦ పునను భటుఁడు
నెనసియుండని యెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు
తల్లి యొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రి చేతఁ
బాముపకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. గోటిబిళ్ళ యేసూటిగ ♦ గొట్టఁజాల
నట్టి యతఁ డమ్ముల్రనుజిమ్ము ♦ గొట్టునెట్లు ?
కుండబంతియే గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెఁడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టునెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గ్రుద్దెను గ్రుద్దులు
కూర్మి నమ్మ్రయొసంగు ♦ కుసుములగునె ?

అలసుబాహుఁడు వేయు ♦ బలుచ పేలంబులా
మురిపించి నేఁ బెట్టు ♦ ముద్దులగునె ?
మారీచ ఘోరాగ్ని ♦ నారాచ వారంబు
మామ యిచ్చిన రత్న ♦ దామమగునె ?
రణదేవత యొసంగు ♦ రక్తార్ద్రవసనంబు
తాత యిచ్చిన పట్టు ♦ తాపితగునె ?
బాలుఁ డెక్కడ ? యంజన ♦ శైలకాల
కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి ♦ గ్రహ వినిర్భ
రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా ♦ ధ్యక్షు లేడ ?
పూల వ్రేటులఁ బగులునే ♦ పులులతలలు.

మహాత్మా ! అట్లు యోచించుచున్నా రేమి ?

విశ్వా — ఇఁక ముం దేమి చేయవలయునో యని —

దశ — (గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁ డెవఁడు ? దాసుఁడు మహా ♦ హీనదేవ
దానవానూనజన్య సం ♦ తానమునను
కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి ♦ గడినిదీఱు
గండ్రఁడిదె వచ్చుచున్నాఁడు ♦ గానఁ బదుఁడు.

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ ♦ నాటికకును
భరతవాక్యముఁ జెప్పించి ♦ ప్రబలబాహు
బలసుబాహు మారీచాది ♦ ఖలుల కెల్ల
దర్భశయ్యల నిచ్చి ప ♦ త్త్రము బిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుఁడే జయ • పత్రమొంద
గురుని ఘనత వేమడుఁగులు • మెఱయకున్నె ?
శిష్యు నెడ చేసి గురుఁడఁట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది ? శిష్యుని • గురుత యేది ?
అధిపులాత్మశక్తిని మంత్రి • లందునిల్పి
యవనిఁ బాలింతురనుట నీ • యనుభవంబె,
కాచగోళంబుగుండఁ బ్రి • కాశమొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతొ • తెలియవొక్కొ!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుఁడు వయఃపరిపాకస్వరూపమున్నఁడేయయినమొదలమీరన్నమాటలు చెల్లఁదగినవే. అయ్యయ్యో! వట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి ? మహాత్మా నేనురావలదా ? రావలదా ?

గీ. పిన్నపామునైనఁ • బెద్దకఱ్ఱను గొట్ట
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ • జిన్నకఱ్ఱనుగోర
నేల ? గోలలీల • మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రధానమగు వస్తువులఁగూర్చి చిన్న పెద్ద చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు. నేను గోలనో, కొంటెనో, కుమతినో. గురుఁడనో, రామునిఁ గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగుడుగ) అంటిని. ఆ! అంటిని.

ఇదిగో! ఇటుచూచుచుండుము మహాత్మా!

విశ్వా—ఏల?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నాసుగుణాభిరాముఁడైనచిన్న రాముఁడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అటులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున నాకొడుకుతో నీకొడుకును ముందెప్పుడైనఁ బంపవచ్చును. లెమ్ము. నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా! కూర్చుండుఁడు. తొందరగా లేచి పోవుట న్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగనె 'ఉఁ' యిదేతీసి ♦ కొమ్మనుటకు
ఫలముకాదు; బంగరుకాదు ♦ పసిడికాదు
ఆఱువదివేల యేండ్లెడ్చి ♦ ప్రాణమునకు
ప్రాణమగునట్టు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుఁడు.

తొందరయేల? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడనిండు. ప్రాణములు తుదగాఁ బట్టుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత నొందినదిసుండీ! మీరు రాముని గోరుదురని స్వప్నమునసయిన నెఱుఁగను జుండీ! అయిననేమి? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ గలనా? ఆహా! మహాత్మా! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగమునకుఁ దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ! మహాత్మా! అట్లేమి యాలోచించుచున్నారు?

విశ్వా—ఏమియులేదు.

దశ—ఏమియు లేనే లేదా! "కావలసినది యసురఖండనము కదా? అది యీతనివలన యగునప్పుడీతని బాధించి రాముని దీసికొని పోవుటెందులకు? చిరకాలమునకు సంతతిఁ గనినవాఁడు. అందుపై వలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునముగ నాందోళనపడుచుఁ బ్రాకులాడుచుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జయాపజయంబులు దైవాధీనములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముఁడు చిట్టి కసుగాయ. ఏమో! ఎందులకయిన మంచిది. దశరథునే తీసికొనిపోద" మని మీ రాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీ ముఖవైఖరి చూడ నాకట్లు తోఁచినది. మహానుభావా! ఈ యాలోచనములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నిట్టె యొకప్పు మెఱసినట్లయినఁ దళుక్కని యడఁగిపోలేదా?

విశ్వా—లేదు. నీకట్లు తోఁచుట భ్రమము.

గీ. కాతరుఁడు మదిఁగలపాము ♦ గాంచు నెదుట;
విరహి యెదుటఁ జూచును లోన ♦ వెలయు ప్రియను,
మెదడులోని స్వర్గము కవి ♦ యెదుట గాంచు;
మనసు చూడు మన్నట్టు లే ♦ కనులు గాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్క చిన్న ప్రశ్న మడిగెదను. క్షమియింతురా?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందర్భశూన్యములగు వాక్యములున్న క్షమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనే విశ్వామిత్రుఁడను. నేనే మీ రాము నడిగితిని. ఎటులగక యిచ్చెదనని మీరు పలికితిరి. ఇట్టి స్థితిలో మీ కిట్లు మనసులో గుబ్బటలు పడుదురా లేదా?

దశ—కన్ను తెఱువనిరాము నీమునియడిగినాఁడేమి? యడిగి నంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవైవ వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియెఱిఁగి, రాముని యశక్తియెఱిఁగి చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టకట్టి సర్వనాశకులపండ్ల క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కానంత వెనుకముందు నాలోచించుకొననక్కరలేదా? రాముని తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యీ మునీశ్వరుని కెందులకు? నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును; లేదా రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుఁడై యుండును గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁడాత్రపడుచుండగా, నాముందుగతికై నా రాముని గాపాడుకొనఁ జూడగూడదా? ఇదితప్పా?" అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునా కాదా? సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యుఁడనగు నేను—చిరకాలమునకు సంతానలాభమొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్రగుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లూహించుకొని సానుభూతిచే నీస్థానమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితి సీదియే. ఏసంసారియు దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిన నేనట్లు సేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటకపాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా? చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ — కాకపోనిండు. ప్రధానవస్తువును జప్తి చేయుటకయినఁ జాలియున్నదికాదా? అందుచేమీరు రెండు నిముసములు నేనని భావించియట్టి సన్నివేశమున మీహృదయవిధ మెట్టులుండునో కానంతి సెలవిండు.

విశ్వా — ఈనాటకము నాకుఁ దప్పదా?

దశ — నాయెడల మీదయ తప్పనటులే.

విశ్వా — అటులైన వినుమూ. " ఈముని రాము నడగినాఁడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను నచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాఁడు. రాము నీకుండినయెడలఁ బోయెదననుచున్నాఁడు. ఈముని మతిలేని వాఁడుకాఁడు. మహాధీమంతుఁడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకౌశలకర్కశుఁడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముఁడు కేవలము నిరుపయోగుఁడేయైయుండునెడల నిట్టివివిధమహాశక్తిసంపన్నుఁడేల యావ్యర్థునిఁ గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికియుండినంతకాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీఱవలయును. తండ్రినగుటచే నాకాతనిమాహాత్మ్యము తెలియకపోవచ్చును. ఒకవేళమాటవరుస కాతనిలో మహత్తేమియు లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిననేమి? విశ్వామిత్రుఁడు మహానీయ మాహాత్మ్యసంపన్నుఁడుకాఁడా? సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁజాలిన భూతలవిధాతకాఁడా? అట్టియాతఁడు మనరామునకెన్ని దివ్యాస్త్రములొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచేరాముఁడు రాక్షసులను నవలీలగ గెల్చునేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేయేశుభములా మునివలనఁ గలుఁగునో? " యని దశరథ శైలూషుఁడనైన నేననుకొందును.

దశ — (తనలో) ఇంతపని చేయుటకీతనికి సమర్థతగలదు. కాని

యిష్టమున్నదో లేదో యెవనికిఁ దెలియును? యాగార్థము హరిశ్చంద్రునియొద్ద ధనముఁగొనికొని, దాని నాతనియొద్దనే యుంచుట కొప్పించుకొని, మాయచే రాజ్యమును ధారపోయించుకొని దాఁచినసొమ్మునకై భార్యాభర్తలనమ్మించిన మహానుభావుఁడు! లోహితాస్యుని జంపించిన యాతఁడు రామచంద్రునేమి చేయునో! ధారాళత యున్నది; మాయ యున్నది. కరుణయున్నది; క్రౌర్యమున్నది. రాజత్వమున్నది; బ్రహ్మత్వమున్నది. తామసమున్నది; సాత్త్వికమున్నది. నమ్మఁదగనివాఁడు; నమ్మఁదగినవాఁడు. ఎట్టులయిన రాముని దనతోఁ బంపుటకై యిన్నియాశలు కల్పించినాఁడేమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? వసిష్ఠభగవానుని నూర్గురు పుత్త్రులను బూడిదసేసిన పుణ్యాత్ముఁడు! నాపైనాతనికేమియుఁ గోపము లేదనుకొందును. ఏమో! ఉండిననుండఁగూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చటనుండు నెడల నీతనికి నాతనికి మాటపైమాట కలుగునేమోయని యీతనికి రహస్యసమావేశమొసఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు రమ్మనుటెట్లు? రానియెడల నాకీ సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవ్వరు? ఇంతసేపు తనతో మాటలాడక నాలో నేనే యాలోచించుకొనుచుంటినని కాఁబోలు నప్పుడే యాతఁడు దుమదుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును? (ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

దశ—మీమాటలు హేతుపటిమచే బింకములై యున్నవే కాని యర్థకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొకమాట. రాముని మీవెంట దీసికొనిపొండు; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునకు సాహాయ్యార్థముగనా?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా?

విశ్వా—మఱి యెందులకు?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ oగీకరింపకుంటయే యీతని మాయోద్దేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమి మునిఁగెను? నమ్మదగదు (ప్రకాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమ్మయెడఁజూపునిల్పి మా • టాడుచుండ
నట్లుమాటాడి నను జూడు • మయ్యయిట్టు
లనుచుగడ్డము గ్రహియించి • యతనిమొగము
నాయెడకుఁద్రిప్పుకొను నెట్టి • నయ్యనేను.

ఒక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర • మునకువచ్చి
పిదపదివ్యమహానంద • పదవిగొన్ని
వత్సరములొందినాఁడత • ర్వాతనంతె
కాని యేమొ; యేమున్నదీ • కంపతోడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును • జెందినాఁడ;
గొడుకులిఁకఁబుట్టరను చింత • పొడముపిదప
బ్రదుకనఁగరోత; చావనఁ; • బరమునుదము
గాఁగఁజూవు చావో యంచు • వేఁగినాఁడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ • ర్భమునఁబడఁగఁ
దిరుగసరులలోఁ బడినాఁడ • మఱలబ్రదుకు

న

కోలఁదిగాఁ దియ్యఁబడెనార్చు • కొనుచుఁబోవ్రు
వానలోఁ జిన్నిజలపడె • నయ్యావినవె.
మనసుపుష్పింపరాముఁడు • కనులఁబడఁగఁ
జాల మున్నీరుగాఁ బొంగి • పామరత్వ
మలలయుద్రేకమునమీఁద • నస్తైపడియె ;
నార్త్రిఁగిగబడె, మృతిమాట • యడుగుఁబడిరా
శాత హేమంతమునను వ • సంతమయ్యె
తరణి గుప్రింకువేళను భర • ద్వాజపక్షి
మేలుకొల్పుపాడెను దర్శ • రేలఁ బొడమెఁ
బూర్ణచంద్రుఁడు నేనురా • మునిఁగనంగ.

మహాత్మా!

సీ. బ్రిదుకుకొఱకు నేను • బ్రిదుకుట లేదు నా
కొఱకు నేను బ్రిదుకుఁ • గోరనయ్య
రామచంద్రు కొఱకె • బ్రదికియుంటిని రాముఁ
గనని క్షణముగాల • గతినిగాంతు.

మీయిష్టమువచ్చినట్లు సేయుఁడు

విశ్వా—నీమాటలు వింతగఁ గనఁబడుచున్నవి. ఇంతకుముందు నీవే నా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని బాసిన నిముసముననే నిశ్చయముగ మరణించువాఁడవయిన రాముని విడచి నా వెంట నెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ—(తెల్లవోయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట నంటిని, స్థూలముగ నంటిని. తరువాత కొంచె మాలోచించుకొని నమీఁద—ఆ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు—అట్లు చేయుటకేనా

శక్తి లేదని తోఁచుటచే నాతో రాముని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు.—మనసు కుదురు లేదు. ఆ! అట్లు కాదని తోఁచుచున్నది. నేను మీ వెంట వచ్చెదనన్న మీరు రాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచెదరేమో యని మొదటనటులన్న మాట సత్యము! రాముని మీరు విడువఁదలఁచుకొననియట్లు నాకుఁదోఁచె రామునితో నన్నుఁగూడఁ దీసి కొనిపొమ్మని మిమ్ముఁ బ్రార్థించియుందును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియా? మఱియొక కల్పన మున్నదా? ఇంకఁ గొంచెమాలోచించుచు మఱియొక చిత్రమయిన యల్లిక మనసునకుఁ బొడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుటయా? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయా? దానిపై మఱింత నాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయా? సత్యమున కెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయ మొనర్చితివి? మొదటిమాట రెండవదాని వలన ఖండనమా? రెండవది మూడవ దానివలన దిగదుడుపా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁడాదిపురుషుఁడగు వంశమున నుద్భవించిన నీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁ గోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోఁ బుట్టిన నీవు—నలుసంతయు సత్యమూఁడ వెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్త్రులను విక్రయించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్త్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁ జేతి మీఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వ జగద్విఖ్యాత యశస్సంపన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖకుపశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకసికి దానమిచ్చిన యనన్యసామాన్య వదాన్యాగ్రగణ్యుఁడయిన రఘుమహారాజుగద్దెపై నెక్కిన నీవు—మీ కులమున కాధారమయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆఁ!

దశ—మహానుభావా! క్షమియింపుఁడు. అట్టిసత్యమును బరి-

గణింపకపోతేసు!

గీ. మూఁడు నెడకు సత్యము, రామ • మూర్తి ప్రేమ
వెనుకలాగ నడుమ నొట్టు • కొనుచునుంటి
విసము ముందు నకును, గాఢ్యఁ • బెనయు నామ
వెనుకలాగ సుక్కెడు శాంత • విధముగాఁగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి నీకెవరు చెప్పిరి? మీగురువగు వసిష్ఠర్షి నిచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. సత్యము వదలు కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ— (తనలో) అమ్మ! బ్రదికితిని. గురుస్వామిగారు కర్తవ్యము దెలుపఁగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ— వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బ్రార్థించితినని చెప్పుము.

విశ్వా— త్వరగ—

దశ— మీకాగ్రహము వలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను వాఁడనుగాను. అంటిని. రాముని నిచ్చెదనని యంటిని. అలాగే యిచ్చెద నని బాస చేసిన తరువాత నీను వలదా? (తనలో) వసిష్ఠుఁడేమి యాన తిచ్చునో?

(వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు లేతురు.)

వసి— బ్రహ్మర్షివతంసమా! తపము బాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది కదా

పుట

విశ్వా — మీదయవలన —

దశ — గురూత్తమా! నమస్కారము.

వసి — కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా — రాజేంద్రా! గురువుగారితోఁ జెప్పుము.

దశ — నేనేల? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా — మహర్షిచంద్రమా! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదము కలిగినది. అదిమీమాధ్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి — అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా — మీరేదియడిగినను నిచ్చెదనని యీభూపుఁడింతకుమునుగ నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపుమని కోరితిని. రాముని నిచ్చుటకు సందేహపడుచున్నాఁడు. ఈయనతప్పదని నేను జెప్పుచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి — రాజేంద్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాత్మ్యమెఱుఁగనిదికాదు. అద్వితీయ తపఃప్రభావాధిక్యతగలవాఁడు. అతఁడు తలఁచుకొనినయెడల మారీచాదుల నొక్కతెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తి నిరాక్షసహరణముకొఱకే పుట్టినసరామునకుఁ దక్కింపఁగ నీతఁడిట్లుకుపిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధలేశమైన నేసందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁ బంపుము.

గీ. అర్థి బ్రహ్మర్షి; దాత మహాప్రభుండు;
పనియసురమారణము; దత్త • వస్తువఖిల
జగదుదంచి తానంద తే • జస్స్వరూప;
మింతకంటెఁ గావలసిన • దేమియిలను?

విశ్వా-ఇమ్మని చెప్పిన మాత్రమునఁగూడ మహాతపశ్శాలియేయని వినాయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(సవ్యాజము) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ మాటలవలన నన్ను స్తుతిసేయుటలేదు. ఇమ్మని చెప్పకుండ నీయలేక పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తి పొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడైన వేగిరపడుము. రాముని టకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁజూపి) తాతగారికి నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షిసత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కళ్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁ దాతగారికి నమస్కరింపుము

లక్ష్మ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు కారు.

దశ—అటులనుట తప్పు. నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—ఊఁహు. మాతాతగారికింత పొడుగు గడ్డము లేదు. ఈ నను మ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆ తాతగారు మగధదేశ మహారాజుగారు. ఆయన మీ యమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈ తాతగారు మరియొకరు. ఈయన నాకుఁ బితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ—మహర్షిచంద్రమా! నమస్కారము.

విశ్వా—(నవ్వుచు) వత్సా! కళ్యాణమస్తు!

దశ—గాధినందనా! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులిద్దఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుఁడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుఁడు లాగే. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటఁబెట్టుకొని పోవేఁడుచున్నాను.

విశ్వా—అడిగినంత యిచ్చువాఁడే మహాదాతయగుచో నంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో!

దశ—సాకును. నాపిల్లలకుఁ దమ యాశీర్వాదము తక్క వేఱె క్కఱలేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోఁ బోవలయును.

రామ—చిత్తము.

లక్ష్మ—నేను మాయన్నగారితోఁ బోవుదును.

దశ—మహాత్మా! బాలురు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుఁడు. (ఆలోచించి కన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెత్తిపడఁదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కసారి కౌఁగలించుకొనుఁడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌఁగలించుకొందురు.)

గాధినందనా! తిరుగ శీఘ్రముగఁ బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా—సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ—చిత్తము. నమస్కారము.

రామ—లక్ష్మ—గురూత్తమా! మాకుసెలవొసంగుఁడు నమస్కారము.

వసి—కల్యాణమస్తు!

దశ—సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటఁ బెట్టి వెంటనేమహర్షికప్పజెప్పుము.

వసి—(లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోవుదును.

దశ — చిత్రము. నమస్కారము.

(వసిష్ఠుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు)

దశ — గీ. ఇమ్మనుటతోడనే రాము ♦ నిచ్చియుండు
నెడల సత్యవంతుఁడవని ♦ యిలయశంబు
నెనసియుందు; రామునిఁదుర ♦ కిచ్చినాఁడ;
మునివలననాల్గుతిట్టులు ♦ దనినవాఁడ
కృపణునకు వ్యయము తుదకు ♦ నెక్కువగును,
మెప్పులేదు పైపెచ్చుగ ♦ దెప్పులగును.
పనియదనునఁజేయక మాల్గు ♦ వానికిఁ బని
యెక్కువగుఁ; గష్టమును నష్ట ♦ మినుమడించు
విసరు నాల్కను వాగ్దాన ♦ వితతిఁ జేయు
పృథ్వీపతియిచ్చి కీర్తి ద ♦ క్కించుకొనఁడు
ఒసఁగువఱకు బాసనుజేయ ♦ కుండు విభుఁడు
గడుసరియురక్షితుఁడు కీర్తిఁ? ♦ బడయువాఁడు
ఎద్ది యొవనికిఁ బ్రాప్తమో ♦ యద్ది వాని
నెనయు ననుమాట నిజమైన ♦ నిచ్చినోకఁడు
కిమ్మనక సన్నసన్నగ ♦ నమ్మ వెట్టు
నాలుగైనపిమ్మటనిచ్చు ♦ నరుఁడొకండు;
గాధిసుత శాపభయముచే ♦ గాని సత్య
బద్ధతను నేను రాముని ♦ బంపనుచు
ముందటికవులు నాటక ♦ ములను వ్రాసి
యెదుటి దుష్టలచేతఁది ♦ ట్టింతు రేమొ
ఎల్లరకు గావలసినంత ♦ స్వేచ్ఛయుండ

నవనిధవునకుఁ గాసంతయైన లేదు.
పాదరక్షలతో సన్న ♦ పాటి త్రాట
నతుకిడుచు గాలిలోపల ♦ నడువవలయు
ప్రాణమెంతదాఁకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
హృదయమందాఁకఁ జెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
నాకసపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
స్వార్థపుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఁడె? యకట
అలయికనో, తాల్మిలేకయో ♦ యాత్రమునో,
భ్రమమునో యాతఁడిసుమంత ♦ పట్టుతూలి
నిటు నటునునూఁగ “నిహిహిహి ♦ హీ” యటంచుఁ
గోటిజనములు చప్పటల్ ♦ గొట్టువారె.
అంతయును జేయు మంచుకొం♦డంతతప్పు
కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన;
భూపుఁడు ప్రమాదమునఁ జేయు ♦ ముత్తెమంత
నెఱసు శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ♦ ప్రాకులాడి
నాఁడనేకాని, సత్యంబు ♦ వీడలేదు
కనుబొమలుపండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
నాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటమెంతో !

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! భోజనవేళ యతిక్రమించినది.

దశ — ఇంక భోజనమా ? కడుపు నిండుగనే యున్నది కాదా? కావేరీ !

గీ. ఏను భుజియింపనప్పుడు ♦ మృదులముగను
గమ్రముగను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
భరతుఁడు కొట్టఁ బల్కునా ♦ ప్రాణమిటకుఁ
దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా? కౌసల్యాదేవిగారు చాల ఖిన్నులై యున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక!

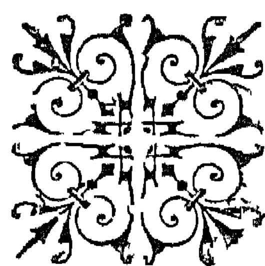
దశ —

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ జదివి ♦ జగముమిథ్య
యనితలఁచు నాగతియె యిట్టు ♦ లగుడు నెపుడు
పదములకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
డగుపడని యీతఁడు ప్రాణపు ♦ టార్తియెంతో!

హా! రామచంద్రా! హా! లక్ష్మణా! హా! విశ్వామిత్రా!

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—అరణ్యము.

ప్రవేశము—రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, నారాయణుఁడు.

విశ్వా—ఈదినమున మిగుల నడచితిరి. కొంచెమిట విశ్రమింతమా?

నారా—అదిగో! సాయంకాల మగుచున్నది.

గీ. పచ్చనగు చందనపుఁ జర్చ • ప్రకృతికాంత
గిరికుచములఁ గ్రైసేసి గి • ల్గింతఁ బెట్టి
చెక్కిళులఁ బోసి, కెమ్మోవి • నొక్కె నవిత
వృద్ధునకుఁ బ్రేమ సతిపైన • హెచ్చుఁగాదె?

లక్ష్మ—తాతగారూ! మీశిష్యుఁడు నారాయణుఁడు తప్పాడు చున్నాఁడు. వృద్ధునకుఁ బ్రేమపుత్రులపై హెచ్చని చెప్పవలయును. నిజమగునా? కాదా?

వశ్వా—విత్తా! ఈసారినీవు చెప్పినదినిజము. మఱియొకసారియాతఁడు చెప్పినదినిజముకానవచ్చును! ప్రకృతిసహజమిదికాదా? నారాయణుఁడు నవనవసాహిత్యధోరణిచే, నూత్న యౌవనోచిత శృంగార రసగరిమచేనటులు చెప్పినాఁడు. అదితప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను ♦ గోరఁదగును,
కలికి గండచందనచర్చఁ ♦ దలఁపఁదగదు,
వేదములవల్లె పలుకులు ♦ వినఁగఁదగును.
వెలఁది మెట్టెలగిలుకులు ♦ వినఁగఁదగదు
ఈశ్వరునిముక్కుచివరని ♦ ధ్యేంపఁదగును,
కన్నుకెలఁకుల నింతిని ♦ గానఁదగదు
జగమసత్యంబలుకఁ ♦ జనునుగాని
చానవడుమ సత్యంబనఁ ♦ జనదు చనదు.

అదియుఁగాక,

స్నిగ్ధమైనను బతితోడ ♦ యౌవ్వనెపుడు
పరుష శృంగార వాక్యముల్ ♦ బలుకఁదగదు;
ఫలకమున బైట చెలిఁగనఁ ♦ గాదువఁదగదు;
రవికలోనొంటుకున్నఁ జే ♦ ర్చంగదగదు.
మసినిఁ దాంబూలరిక్తతో ♦ మార్చఁదగదు;
దూప్పితోలున జాజులు ♦ గుప్పఁదగదు;
బొజెపోచను మృగమద ♦ మూన్పఁదగదు;

నారాయణా! రాజబాలురయెనుట నీవట్టి శృంగారవాక్యములాడుట తప్పు.

రామ—మహానుభావా! ఆతని క్షమియింతురుగాక!

లక్ష్మ—తాతగారూ! వసిష్ఠశిష్యులము గు మేము మాత్రము నకే చెసిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముడా! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుఁడట్లు పలుకఁ దగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రమునసంటి యెంత శృం • గారమహిమ
వెలసినను, గన్నులును, గర్ణ • ములును లేక
మునిమొదలెలేక స్థాణువై • మనఁగఁదగిన
మహితవిజ్ఞానుఁడగును ల • క్ష్మణుఁడు రాముఁ

ఆతని పైవాఁడనయిన నీసంగతి యింకినసత్యముకాదా!

రామ—మహాత్మా! మీదయకుఁ బాత్రులము.

నారా—(తనలో) శృగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురు కాని, స్తుతివాక్యములచేఁ జెడరు కాఁబోలు! ఎవని వెట్టి వానికి వేడుక.

విశ్వా—నారాయణా! ఘూసతల్పముల బాలురకుఁ గల్పింపుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము; కాన నీవు నాకును గురువుగారికిని శయ్యలఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి నేనె వై చెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శయ్యపైఁగూర్చుండి) వత్సలారా!

సీ. గంధసింధుర బద్ధ • బంధురస్యందనా
నందవిహారమే • నడకలవ్వొ

వార్ధిక్షీరసాయన ♦ గోక్షీరపానంబు
నిర్ఝర నిస్సర ♦ నీరమయ్యె
స్వర్ణమంచస్థ పే ♦ శలతూల తల్పముల్
వట్టినేలను గడ్డి ♦ బరిపులయ్యె
బహురుచ్య శాక సం ♦ భార సారాహార
భక్షణంబులుపర్ణ ♦ ఫలములయ్యె
మాతృమాన్యత్వమాంగళ్య ♦ మహితమంది
రస్థలావాస ముద్ధతా ♦ రణ్యమయ్యెఁ
బూలలోఁ బెట్టఁదగు పుణ్య ♦ మూర్తి యుగము
ముండ్లలోఁ బెట్టి బాధించె ♦ మునియితండు.

రామ—స్వామీ! మీరట్లానతీయఁదగునా? మీరుగటాక్షిం చిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు క్షుత్పిపాసా బాధలు లేవు. బడలికయు లేదు. అదిగాక—

సీ. అడవిశారికకును బెంపు ♦ డైనశారి
కములతాదులనున్న వ్య ♦ త్యాసమెంతో
వనసమధివాస సౌఖ్య సం ♦ పదకుఁ బురని
వాససౌఖ్యమునకును వ్య ♦ త్యాసమంత
పురనివాసము చేమది ♦ ముడుచుకొనుచు
నిట్టెయిట్టె దేహమునందు ♦ నిమిడిపోవు
నాటవికవాసమున మది ♦ యట్టెయట్టె
పొంగి జగదాత్మతో నైక్య ♦ మును లభించు
కృత్రిమ సుఖాళిమనసు మె ♦ ప్పింపలేదు
పదయమక బంధముఖ్యకా ♦ వ్యంబువలెను;

పురసుఖములు మదికి బల • స్ఫూర్తిఁ జేయఁ
జాలవర్భకునికిఁ బోఁత • పాలలీల.

లక్ష్మ—రామభద్రునకేమియుఁ గష్టములు లేకపోవుఁగదా కేమియు లేవు.

గీ. ఇదియె దేశాటనమునకు • సదమల ప్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం • పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఁట • లాడుటకును
దనువు గడిదేర్చుకొనుటకుఁ • దగినవయసు
దీనివృథవోవనిచ్చు భూ • జాని సుతుఁడు
తనువు తవతవతో జగ • త్తునెరుఁగకొనఁ
దగని మనసు గడగడతో • దక్షిణమ లేని
పేగుగుఱుగుఱుతోఁ, బ్రేవు • జేవుజేవు
శోనగరులోన రాకాసి • తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తెదున్నె • పూలగాగ
రా గుడారములనడుమ • రాణితోడ
గచ్చకాయలరణమున • గంద్రఁడగును.

రామ—లక్ష్మణా! ఇఁక నట్టె మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరకుంటి నేను?

(అందఱు విశ్రమింతురు.)

నారా—వచ్చుచుంటిని. (కాళులోత్తును.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! ఏదైనకథఁ జెప్పెదగా?

విశ్వా—ఆలాగే! అనఁగనగ—సుందోపసుందులని—ఎవ్వరు "నూ" యనరేమి?

గీ. తలఁ గదుపు వాఁడు లేనట్టి ♦ తానమట్లు
వెనుకఁ బాఁగు లేనట్టి యా ♦ ఘనయుమట్లు
రణితపస్వాణరవ శూన్య ♦ రణము వలెను
కథనమున దూకోనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్న.

లక్ష్మ — నే "నూ" కొట్టుదును.

విశ్వా — సుందోపసుందులని —

లక్ష్మ — ఊఁ — అన్నదమ్ములా ?

విశ్వా — అవును. నీకెట్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ — పేళ్ళనుబట్టి-నాకుమాత్రం శ్రీ యీపరాముఁడు పేరేల పెట్టలేదో ?

రామ — తమ్ముఁడా ! కథ వినవేల ?

విశ్వా — వారి రాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ — ఊఁ —

వి — వారిద్ద అన్యోన్యసహాయులై యనేకదుష్కృతులొనర్చి దుర్జేయులైరి.

లక్ష్మ — ఊఁ

విశ్వా — ఒకనాఁడొక యప్సరోనారీమణి వారి కంటఁబడెను.

లక్ష్మ — ఊఁ

విశ్వా — వారిద్దఱును దానిని పేక్షించిరి. అది తనకే కావలయునని యొకఁడు తనకే కావలయునని యింకొకఁడు నన్యోన్యము గగ్గోలు పెంచి పోరాడి, గుద్దుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యుద్ధమునఁ జచ్చిరి.

౨౦

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము

ఆఱంకముల నాటకము.

ఇది

శ్రీచండచాణక్యము; నర్మదా పురుకుత్సీయము మొదలగు

నాటకముల రచించిన,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపఁబడి,

తణుకు

శ్రీ సాధ్వీమణీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి

ప్రకటింపఁబడియె.

1915.

 మొ॥ కూర్పు 1000 ప్రతులు.

—౮—౦.

రామ—ఆమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—ఆపొదచాటున 'ఊఁ ఊఁ' యనుచు నది గురుకపెట్టి నిద్రించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమ్మయ్యో ! తాటక యింత చేరువనేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాఱిపోవుదము.

రామ—నారాయణా ! నీకేమియు భయములేదు.

విశ్వా—ఆమె యిచ్చటనుండుట యెఱింగియుండియే మిమ్మిట కుఁదీసికొనివచ్చితిని. సంహరించుట కింత వేళకాకుంటచే రామభద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండలేదు. ఇది నాయజ్ఞమునకుఁ జేసిన విఘాతము లిన్నిన్ని కావు. ఒక పావుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నా మెడలో నొకసారి త్రాచుపామును జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబోలును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చుచున్నారేమి ?

నారా— అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బాగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునెడల బలములేకుంటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణా ! నీవేమియు ననుకొనవలదుసుమా !

విశ్వా—లక్ష్మణుఁడు నారాయణు నధిక్షేపించినను గొంత సత్యము నారాయణుఁడే వచించినాఁడు.

గీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది ♦ పడఁతికిఁ బురు
షునకుఁ గఠినగాత్రుఁ డతఁడు ♦ సుమసమాంగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ ♦ డతఁడు; సేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు ♦ నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే ♦ శల సుధాని
భోన్నతమనస్క యీనది; ♦ యన్నితనకు
వలయుననువాఁడతండు; కా ♦ వలయునంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు ♦ నట్టిదామె.
కత్తి కతఁడర్హుఁ డగు; సూది ♦ గరిమెలకు స
మర్హ యగు నీమె; రాజసే ♦ వార్హుఁ డతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల ♦ కర్చనలిపి
యిల్లు స్వర్గతుల్యముఁ జేయఁ ♦ జెల్లు నామె.
సర్వదేశంబు నతని సం ♦ చారభూమి;
యిల్లె యీమె పాలన సీమ; ♦ యెల్లజనులు
నతనివారు; పిల్లలగుదు ♦ రామె ప్రజలు;
యశ మతనికోర్కి; పుణ్యమా ♦ నామెఫలము.
పిఱికితనము బిడియంబు ♦ పురుషునకును
బనికిరా; వవ్వె భూషలౌ ♦ వనిత కెపుడు;
దేవు చేతనుదరియింపఁ ♦ దివురునాతఁ;
డతనిచేతను దరియించు ♦ నయ్యయామె.

అట్లుగానుండ ముద్దియ ♦ నర్హమైన
యువిద పనిముక్కు మొదలంట ♦ నూడఁ గోయుకే
గోటికొనలను గిల్లింతఁ ♦ గూర్పఁదగిన
పడఁతి మగవానిఁ బడఁగ్రుద్ది ♦ వధముసేయ
నిల్లువదలి దేశంబున ♦ నెగచిపడుచు
సత్యమును ధర్మమును ముని ♦ శ్వరుల జడల
తోడఁ గోయించి యజ్ఞము ♦ ల్వాడు సేసి
కుతల మెల్లఁగూర్రతను గ ♦ గ్గోలుపఱుప.
కుసుమముల చెండుల ఫిరంగి ♦ గుండుగాఁగ
మరు లకోరి భైరవమహా ♦ మారిగాఁగ
చక్కనగు చుక్క బలుతోక ♦ చుక్కగాఁక.
పున్నెముల తాను పాపము ♦ పోవ్రుఁగాగ.
స్త్రీత్వమిఁక నేమి? యోచింత ♦ సేయఁదగదుఁ;
జాతికిని శిక్షగాదు; దో ♦ షంబునకును
భువిని బాడు సేసెడు వారు ♦ పురుషులైన
నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి ♦ క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వంసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును గాపాడుము.

రామ — (సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసినఁ జాలదా?

విశ్వా — సందేహాచారిత్రియగు తల్లినే పరశురాముఁడువధించి యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్ఠయగు రాక్షసమానిని బరిమార్చుట కేత్రొటుపాటేల? సందేహింపకుము. సేయవలసినది

ముక్కుచెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములుకావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనుప్రవాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండన మొనర్చి యకారణముగ నాయాస పెట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో నసుహరణమొనర్చుట సన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుఁడనని నన్నులోకము నిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు ప్రిబలమా ♦ యాంశుభాఁగి
నంత మొందించు శూరుఁడే ♦ యద్వితీయుఁ;
డతఁడెస్థిరుఁడు ; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడెముక్తుఁ
డవనిలో జన్మమంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రామ—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచేఁ జేయవలయునుకాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమునుఁ బట్టియే చేయ వలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముఁడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిభజ
నంబునీకేల? రామచం ♦ ద్రా! మహాత్మ!
సర్వహేతువౌ మది నపుం ♦ సకముగాదె ?
మట్టియొకటె పోతాఁడు బొ ♦ మ్మలకునైన.

రామ—ఇంతదూరము మీరు సెలవీయవలయునా ? మీ యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

లక్ష్మ—తాతగారూ ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టు పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అందఱముఁ బోవుదము.

నారా—నన్నుఁగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవునా వెనుక నుండుము. అదినిద్రించుచున్నదికాదా?

(అందఱు పరిక్రమింతురు. తెరయెత్తఁగ తాటక నిద్రించుచు గనఁబడియుండును.)

విశ్వా—అదిగో! చూడు! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో!

రాము—ఘోరాకారయే యగును.

విశ్వా—

గీ. పక్కఁగురుపెట్టినిద్రించు ♦ భార్యయైన
రేయినడుమచూడఁగ భయా ♦ కృతిగఁదోఁచు
సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ
నిద్ది యీవేళ నిట్లుండ ♦ నేమిచెప్ప!

రాము—గురూత్తమా!

గీ. ప్రాణమొకత్రుటిలోనఁ బాఁ ♦ బాయుననుచు
నెఱుఁగ కెంతహాయిగను ని ♦ ద్రించు నీమె;
ప్రాణులెంత యజ్ఞులో కట్ట! ♦ బ్రదుకనంగ
నింతె కద! యిట్టి మెఱుమిట్టి ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా?

లక్ష్మ—తాతగారూ! చంపుటకు వేళ యయినదేమో దాని లేపనా?

నారా—లేపుట యెందులకు? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంప రాదా? ఈనిద్రలో నానిద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా! లేపవచ్చును.

లక్ష్మ—తాటకా! తాటకా! అసురసంధ్యవేళ నిద్రింపం దగదు. తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో! దూరప్రయాణము పోందలంచియున్నావు. ఆలసింపకు! వేగలే! ఉఁహూ. లేవకున్నది. తాటకా! తాటకా! నామాట వినియొకగ్రుటికాలము వేచియుండుము. చచ్చితిరుగ శాశ్వతముగఁ బొందుకొందువుగాని లే. ఉఁహూఁ. లేవదు.

గీ. పూలబంతి వ్రేటులు పెద్ద ♦ పులికి నేల?
గిలుకుగిలిగింత పెనుకాటు ♦ గేదె కేల?
మంగళపుటారతులు బల్సి ♦ వంగి కేల?
మేలుకొల్పుల భూపాల ♦ మేల కిటికి?
మునుపు సుందరుఁడు ముద్దాఁడు ♦ మూతిమీఁద.
మునిపకేణ్యులఁ దిట్టిన ♦ మూతిమీఁద
పాఁపొరఁగ గుట్టుపెట్టెద ♦ మూతిమీఁదఁ
దాటకా! యిదె రామ పో ♦ దరునితన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(కన్నులుమూసికొని లేచి) హా! హా! నాథా! చిరకాలమగుటచేతనా? యింత గట్టిగా ముద్దుపెట్టుకొంటివి?

లక్ష్మ—నీనాలుకఁగోయ! చిరకాలపు ముద్దుగాదు. క్షణకాలపుమృతి. లే!

తాట—(కన్నులుమూసికొని) నాథా! నిన్నెంత కాలమునకుఁ జూచితిని?

లక్ష్మ—సాధువి స్వప్నముఁ జూచుటలో విశేషమేమున్నది? ఆతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్ముఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

కన్నులు తెఱువును. (వింటితోఁ గంటిపైఁ బొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెఱచి)ఎవఁడు రా! కంటిలోఁ బొడిచినాఁడు.

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆవులించుచు లేచి) నీ వెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతనిసోదరుఁడను.

తాట—(రామునివయిపు తిరిగి) నీ వెవఁడవు?

రాము—ఈమహానుభావునివలన మహాస్త్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుఁడను.

విశ్వా—తాటకా! నేనే నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ గృతపరిచయుఁడను.

నార—అమ్మయ్యో! నాపేరు చెప్పితి రేల? నేనిట నుండఁజాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓ మునిముచ్చా! ఋషిపక్షీ! నీవా? మార్గాంతరమునఁ గానఁగలేక, యీనడుమ బంజాలు తెగింపుకొని కాలికొలఁది పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గ్రుడ్లగూబమొగమున సందెజామున మాసన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెద వేమి? గ్రుడ్లు పీఁకెదను చూడు! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రాము—(ఆమె కడ్డముగఁ బోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా! మీరా వృక్షము క్రింద విశ్రమింపుఁడు.

విశ్వా—(దూరముగఁ బోయి) (అపహాసించి) ఒకపావుగడియ పట్టుకుఁ జంపకుము. ఇంక వేళ కాలేదు.

రాము—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీ వేల యడ్డువచ్చెదవు? ఓసరిల్లు! ఊఁ—పో—పో!

మీఁదఁ బడునెడల నలిగిచచ్చెదవు. జేనెఁడు లేవు. కొంకైబట్టచేత సింగారించి కొండెసిగతో సిద్ధపడితివి. ఈవిఁటిపుల్లతో నాపొయిఁదలి మీఁది యీఁగలను గొట్టఁదలఁచితివా? తలలోనిపేలనువట్టుమాసఁ దలఁచితివా?

రామ—ఛీ! ఛీ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ! అబ్బ! ప్రాణములనుహరింతువే! నాపాలు ద్రాఁగి యరగించుకొనఁగలవా? వామనా! దబ్బతుత్తా! గోరు పుల్లకుఁదాఁచిచెట్టుతో గుటగుటలా? దోమకుఁ దోఁటలుపై దండయాత్రయా? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చినాఁడా? ఓస్! నీతో నింకొక తొంటికాయగాఁడున్నాఁడా? గొల్లభామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిన కుఱ్ఱలు పెద్దపులి కోరలనడుమ వ్రేళ్ళుపెట్టవచ్చితిరా? నీతాతకోఁ చిలుకలకొక్కు లెక్క లాగువారు సింహాపుజూలున వ్రేలాడఁదలఁచితిరా? నీకు మతిలేకున్న నిన్నుదెచ్చిన మూసన్యాసికి మతిలేదా? నిన్నుఁబంపిన మూసంసారికి మతిలేదా?

రామ—వారికి మతిలేకపోలేదు. నీకుమతిలేక—బ్రదుకగతి లేక—యిట్టికాఱులఱచుచున్నావు. నీమరణకాల మాసన్నమయినది. ఇఁక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈ యత్యంతస్వల్పకాలమును వృథపోనీయక పూర్వ మహాఘోరపాప కృత్యములకై నిశ్చలపశ్చాత్తాపముంది పరమేశ్వర లగ్ననేత్రచిత్తవై ప్రాణములు విడుచుట నీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమేల?

తాట—ఆఁ! ఆఁ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా? ఊర

కుండుకొలఁది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్లు? ఎట్లు? మేము చేసినవి ఘోరపాపకృత్యములా? హోమకుండముల రక్తవర్షములు కురిపించుట పాపమా? యజ్ఞశాలలకు నిప్పంటించుట పాపమా? మునికాంతలను దలకింపఁగ జెట్లకు వ్రేలాడఁగట్టుట పాపమా? వారి పిల్లలను యజ్ఞశాలాజ్య పాత్రముల దొరగవేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడు చుండఁ దినుట పాపమా? ఎవరికిఁ బాపము! దానివలన బాధనొందు వారి కది పాపము—మాకేమి? సంతోషమిచ్చునది పుణ్యము—బాధ నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మా పుణ్యపాపవివక్ష. కాని, ప్రపంచ జ్ఞానశూన్యుఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యుఁడై—నిరుపయోగవైదిక కర్మరతుఁడైన యీముని వెంటవచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁ జేసికొని ప్రబలపాపము గట్టుకొనుటేల? చిన్నవాఁడవు—ఇంకఁ గొన్ని యేండ్లు దాఁటినపిమ్మటఁ బొట్టపోసికొనఁ గలవాఁడవగుదువు. నామనుమ రాలిని—నీకొం జెసిగకుపైనింక నొక పిడికెడుమాత్రము పొడవు గల ముద్దులాఁడిని గట్టుకొనరాదా? దాని వెంటఁబెట్టుకొని ముక్కు-కొనవఱకుఁ ద్రావియీ ఘోర రాత్రులందు శ్మశానములఁ జేరి క్షోణీ కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుఱ్ఱెల బంతులాడుకొనుచుఁ బ్రేవు మాలలుధరించి దిగంబరులై తాండవించుచుఁ గ్రీడించి సుఖమొంద రాదా? గర్భవతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇఁక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో! నిన్నుఁ జంపెదను. కాచికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యింత తెగసాగెదవేమి? హే! హేం! హేం! ఏదీ! చంపు! చంపుట యీబద్దతోడనేనా? ఈ బద్దనాతలనొట్టుకొనుటకుఁ గాదుకాని, పండ్లుకుట్టుటకు బనికివచ్చును. ఇటు తెమ్ము. (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొనును.)

రాము—సరే! లాగుకో!

పీఠిక.

శ్రీకళ్యాణరాఘవమను నీనాటకమును 1910సంవత్సరములో నేనానెగొందిసంస్థానమున నున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొదటి యంకముమాత్రమే యప్పుడు వ్రాసితిని. 1915సంవత్సరములోన జనవరినెలలో శ్రీఉయ్యూరుసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి ప్రోత్సాహమున మిగిలిన యంకములవ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁ బట్టభంగ, వనవాసవిజయరాఘవములవ్రాసి యుంటిని కాన దీనిలో శ్రీమద్రామాయణమునందలి షట్కాండములలోనికథను రూపకరూపముగ నొనరించినవాఁడనైతిని. ఉత్తరరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

నన్నుఁబోషించుప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యరావుబహద్దరు వారీగ్రంథమును దమసొమ్ముచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, ననేకకవిపండిత పరిపోషకులు నత్యంతవితరణశీలురు, శ్రీపీఠికాపురసంస్థాన ప్రభువులునగువీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరమేశ్వరుఁడు దీర్ఘాయురారోగ్యసకలసంపత్సౌఖ్య సమృద్ధులనిచ్చి రక్షించుఁగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర శ్రీగౌరాంగచరిత్రాద్యుత్తమగ్రంథరచయితలును, నాకుఁజిరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారు దీనికి నాందీప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేక వందనము లాచరింతును.

12—3—15
పిఠాపురము.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు.

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగ బలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రగానివెంట ♦ మహీధరముల్లు పి
శాచగురునివెంట ♦ శాకినివలె
నసురదమనువెంట ♦ నాసురి చచ్చిన
ప్లైటులు రమ్మటన్న ♦ నటులువచ్చు,

రాము—ఇటు. ఇటు.

తాట—"ఇటు. ఇటు" అని గుడ్డిముండకువలె దారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనము లేకున్నఁ గాళ్ళతో నెగిరితన్ని నిన్నుఁ బొక్కసముప్రమునఁ బడవైవలేనా? (ఎగురును) ఉఁ! ఊఁ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలమాత్రమీ నరమృగము నన్నుమ్రింగ లేకుండునా? ఆఁ! ఆఁ! (నోరు తెఱచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మ్రింగెదను. గుటుక్కున మ్రింగెదను. ఆ! ఆ! నీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుకొనెదవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలిసీ! కొఱుకుమని తల కోఱల నందునఁ బెట్టుమంటివా?

రాము—నేను దల వెనుకకుఁ దీసికొనుటకాదు. నీతల ముందునకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊఁ! ఊఁ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును.) కొంచెము వంగుచునే యున్నదికాని నీతల. తీసికొనిపోయి యామడల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రాము—వెఱ్ఱిమూసలు పెట్టుకొనకుము. నాతల నీపండ్లనడుమ

మనునే బెట్టినను నీవు కొలుకఁజాలవు. కాని నిన్నిట్టి [illegible]
స్పృశింపనొల్లను కూడదరముల్ర ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా మునియొద్దకేల తీసికొనిపోయెదవు?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తరగతిప్రదాత. ఆమహాను [illegible]
దలవంచి నమస్కృతినిఁ దెల్పుము. ఊఁ!

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామ [illegible]మేల?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించునెడలఁ [illegible]
పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జావఁదలఁచిన వాఁడవేని కత్తి [illegible]
జంపక యెందులకు నన్నిట్లు బాధింతువు?

రామ—తాటకా! చంపి పగఁ దీర్చుకొనుటకో నాకే [illegible]
నెడల నీకును నాకు నేమైన భేదమున్నదా?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చ ♦ కొనినయాతఁ
డిద్దఱును రాజశిక్షార్హ ♦ లేయగుదురు
పరనరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బగయుకితన
పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.
పాపములనొప్పుకొని యీప్ర ♦ పంచమందు
నర్హశిక్షను గనునతఁ ♦ డచటమరల
శిక్షనొందఁడు గానని ♦ శిక్షఁజేయఁ
బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నింపుమని యామహర్షిని వేఁడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామభద్రా!

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నవ్వాఁపి) మాయన్నగారెంత

మహానుభావులో! ఎంతకరుణామయులో!

తాట—మహాత్మా! గాధినందనా! ఒక్కనోరుతప్ప నేదియు స్వాధీనము లేదు. కాన, వాక్కులతోడనే నమస్కరించుచున్నాను క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—నీవింక ధన్యాత్మురాలవయితివి.

రామ—తాటకా! నీవిట వ్రుత్తినొందుటఁజూడఁ బూజ్యులగు మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాననట సిద్ధ రఘురీ తీరమున సుస్నాతవై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగాని రమ్ము.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ నున్నదండీ! ఇంతవారని నేనిదివఱకెఱుఁగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే కాని మనుజుని గుణము లగుపడునా?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖలసుబాహు మారీచ రా ♦ క్షసులమాత
యైన తాటక గాధిసు ♦ తాబ్జభవుని
యాన పరలోకయూనయా ♦ కాననింక
ఋషులు నిర్విఘ్నయోగు ల ♦ య్యెదరుగాక!

విశ్వా—తథాస్తు! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ "మానియాన" ననియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కాంతనుజంపుట తన యిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ—ముందుమన్నవత్తిని జేయూఁపుచేనార్పినట్లు కాసంత శబ్దమైనఁ గాకుండ నెమ్మిగానవధించినాఁడో!

(నేపథ్యమున) హాహాహా! ఎవఁడురా! అక్కడ! మాఅమ్మను

వధించినకరినాత్ముఁడు. పట్టుకో! కొట్టు! పోకు! చంపు! తమ్ముఁడా! నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆఁగు! పోకు!

లక్ష్మ—ఆహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయన్నయ్యమీఁదఁ గదలుచోఁ బడుచున్నారు. నేను సహాయుఁడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుము. రాక్షసలోక మారకునకు నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆరాక్షసుఁడట్లె గాలిలోఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నాఁడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాస్త్ర వేగమున నాతఁడట్లు కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రామ—(ప్రవేశించి) సుబాహుఁడా! నైవ ధ్యాన మొనర్చు కొనుచుండుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుఁడు కూలినాఁడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్ము. (కౌఁగలించుకొనుచున్నాఁడు.)

రామ—గురూత్తమా! నమస్కారము. మారీచుఁడేఁడీ?

నారా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేయున్నాను, నాకు భయము చేఁతఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినయెడల మైల పడుదునని కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు. నేను కృతార్థుఁడనైతిని.

రాము—కాని, మారీచుఁడు చావలేదు. ఆతఁడు ముందునాపైఁ బగతీర్చుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘవమునకును
మిగిలె నతఁడు నాటక బీజ ♦ మగుటకొఱకు;

సప్పుడాకలాపపుగంతు • లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంక మేదో వి • న్పింపవలయు.

విశ్వా—ఇఁక ముందుచేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి దేశమున కేగవలయును.

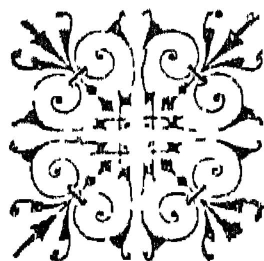
లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజు దేశమునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముఁడా! మహారాజ పుత్త్రులమైనను మునివరుని దాసులముకదా! వారిసందేశమునకు హేతుకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూడిదరేగి యున్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యటుల శయనించి యరుణోదయమున బయలుదేఱి పోవుదము. రండు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—మిథిలాపురము.

ప్రదేశము—జనకుఁడు, శతానందుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు

రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు.

విశ్వా—జనకచక్రవర్తీ! ముహూర్తటికి [illegible]?

జన—ఒకమాటుకాదు. రెండుమాటులుకాదు. ముమ్మాటికి ధన్యుఁడ.

గీ. యతులు రాకచే ధన్యుఁడ; ♦ హితుని సుతులఁ
గనఁగఁ దిరుగ ధన్యుఁడ; మహో ♦ గ్రీ[illegible]
తాటకాఘ్నుల కాతిథ్య ♦ ధర్మకలన
జరుపధన్యుఁడ; మూఁడవ ♦ పజినిమజల.

లక్ష్మ—రాజేంద్రా! మీహితుని సుతులము మేమె[illegible]డుము. తాటకాఘ్నులని మీరు చెప్పుచున్నారు. కాని తాటకాం[illegible]

కులము మేమిద్దఱముకాము. అసహాయ శూరుఁడయిన మాయన్నగా రగు శ్రీరామచంద్రుఁడొక్కఁడే. కాన మీరు కొంచెము సవరించు కొని యనన్యముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన గౌరవమును మాయన్న గారి కొసఁగుఁడు.

రాము — (నవ్వుచు) తమ్ముఁడా! బహువచనప్రయోగ మేల?

జన — వత్సా! రామానుజా! తాటకాఘ్నులని మీయన్న గారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించితినని యనుకొనరాదా?

రామ — రాజేంద్రా! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికి నన్నుఁ బెద్ద సేయనేల?

జన — సెబాస్!

గీ. పండ్లఁబోలు పెను ఫిరంగి ♦ గుండ్లఁబోలు
వజ్రములఁబోలు భవ్య దీ ♦ పములఁబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ ములనుబోలు
సుతులఁగను దశరథు భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూఁడు సారులు ధన్యుఁడనయితినని గణించుకొనుచున్నావా! నాలుగవసారి, యైదవసారికూడ ధన్యుఁడవు కాఁదలఁచియున్నావు.

జన — మహానుభావా! అదెట్లు? ముందునాలుగవసారిధన్యత యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా?

రామ — (అపవారించి) గురూత్తమా, సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁపి) జనకరాజేంద్రా! మీ పురోహితుఁడగు శతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన—ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ.

శతా—నాకట్టి యుపకారమేమి?

విశ్వా—

సీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్తశుద్ధి
బ్రిదుకఁ జేయునాతఁడె భగ • వంతుఁడనఁగఁ
జచ్చియుండియూ దేహిని • జరణశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాఁడొ!

జన—నాకేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా—ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టు కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా—

గీ. ఆకురాలున వట్టి మో • డైన తీఁగె
మాఘవునిరాకఁ జిగిరించి • మనెడుకరణి
రమణుకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ
కుజ్జ్వరాముని దయముద్దు • గుమ్మయయ్యె.

శతా—ఆహా! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రిదికించితివా? (రామునిఁ గౌఁగలించుకొని) ఎంత మహోపకారమొనర్చితివి. వయసుచే నీకంటె బెద్దవాఁడనుగావున నమస్కరింపలేదు. క్షమింపుము.

రామ—మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందుకు

నేఁజేసిన మహాపుణ్యమేమున్నది ?

జన—ఆఁ ! ఆఁ ! మాయింటి కతిథియై దయచేసిన యీతఁ డహల్యాశాపవిమోచకుఁడా ? ఏమి నాధన్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇఁక నైదవసారి దేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా ! ఇందున "నేమి పుణ్యము చేసితి" నని యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను ద్యజించుకాంతునితోఁ ♦ గాంతఁజేర్పఁ
గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ గాదనంగఁ ;
దల్లినెడఁ బాయుపుత్త్రుని ♦ దల్లిఁగూర్చు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టఁగలదె ?
పితదయకుఁ బాత్త్రపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ;
సుతునిదయకైహికప్రసౌఖ్య ♦ సుంతకలదు ;
పతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ నంత యుండుఁ ;
దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబొకండె.

రామ—

కసవుతోనున్నమణియూడ్చి ♦ విసరివైవ
వీథినున్నాతనికది ల ♦ భింపవచ్చు ;
దానిచే వాఁడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదందు ?
కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాఱనైవఁగఁ ♦ బ్రక్కఁ దాటి
కమ్రదడికాలి యూఁపెంత ♦ గాలవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పాపమే ♦ మున్నదిందు?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు ♦ నింద్యమగునె?
నిదుర దేవార్చనలు శుభా ♦ స్పదములగునె?
మనసుతోఁ లంకెలేని నా ♦ మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ ♦ వలనుపడదు.
ఇట్లె నేవచ్చువేళ నా ♦ దృచ్ఛికముగ
నాపదరజంబు ఱాతిని ♦ నాతిఁ జేసె
నేమియు నెఱుంగఁ దెల్లవో ♦ యి నిలఁబడితి
యిట్టినన్నుఁ బెద్దసేయుదు ♦ రేల మీరు.

శతా — ఇట్లు వచియించుచున్న నీతో నేనేమనఁగలను?

విశ్వా — (తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు రాముని మొగ మెఱుపెక్కినది. (ప్రకాశముగ) శ్రీరామపాదము సోఁకినవెంటనే శాపమును బాయుదువని మీతండ్రిగారు మీతల్లిగారికి గడువుఁబెట్టిరి. శతానందా! అట్టి రామమూర్తి నిందుకై తెచ్చి నన్ను స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా? (నవ్వును)

శతా — మీరు నాకు బిత్రుసములు. మీదయ నెన్నఁడు మఱతునా? ఈమహోపకారమునకు మీకేమూలము.

లక్ష్మ — (అపవారించి) అన్నయ్యా! కొంచె మస్తిమితత నున్నట్లున్నారేమి?

రామ — విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తిపాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ;
దిట్లపోటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
స్తుతులవేగ్రులు చిత్తంబు ♦ తుఱుముసేయు
మెత్తనైన పదనునకె ♦ మిగులఁగోఁత.

లక్ష్మ—ఆతనికి జరిగిన మహోపకారముచే నాతఁడు తన కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ బోయిరా?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని పదరజస్స్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని నిరీక్షించుచుఁ దత్సమీపముననే గౌతమర్షి యున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమమునకుఁ దీసికొనిపోయెను.

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా! సాధ్యమయినంతత్వరలో మీరాశ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు దయచేయుదురుగాక!

శతా—అటులే.

జన—గాధినందనా! అయిదవధన్వతి యేదోయవ్యావసరమనుసానటిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగునెడల నేనత్యంత ధన్యుఁడనుగదా!

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యముచేయుటకాని దే సీతకుఁగల్యాణమెట్లు?

జన — అదియే వచ్చిన పెద్దయుపద్రోషము. [illegible] గకరో యద్దిపణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నా [illegible] సమీపింపనైన నేరకున్నాఁడు. సీతకుమాఁడుమ [illegible] దోఁచకున్నది.

లక్ష్మ — (తనలో మాయన్నగారుహరి [illegible] బాగుగనుండును.

జన —

గీ. కన్యకళ్యాణ శుభవయః • [illegible]
వరుఁడె కానంగబడఁడయ్యె • [illegible]
వంపుమాట యటుంచుండు • [illegible]
వంపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ • [illegible]

విశ్వా — (తనలో) వగఁడుగాన [illegible] చక్షురతీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముఁ [illegible]!

జన —

గీ. పచ్చతోరణమెటుఁ గంటఁ • [illegible]
పెండ్లియెప్పుడని నా మోము • [illegible]
వీరణపుఁ బొబ్బ లెటనైన • [illegible]
దుహిత పెండ్లెప్పుడని నుం [illegible] • [illegible]
బొమ్మలకుఁ బెండ్లి సలిపెన • [illegible]
వేగరమ్మంచు జానకి • [illegible]
నీకుఁ గలిగినయుచితత • [illegible]
దమ్మయనిలోన సిగ్గంది • [illegible]

కొడుకుకంకణము గూర్తురు ♦ కూర్చువస్త్ర
మైన నద్దాని నేకష్ట ♦ మైనఁబడుమఁ
త్వరఁగ వదలుచుకొనుదాఁక ♦ దండ్రియోర్వఁ
డకట! యిదియేమిచోద్యమో ♦ యవనిమీఁద.
అమ్మలక్కలంద ♦ అంతఃపురినిఁ జేరి
యింక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
నాదురాణి నడుగ ♦ ఖేదావిలాస్యయై
పలుకుపుంకు నన్ను ♦ నలుకఁజూచు.

సీ. పెద్ద కన్నులవాఁడు ♦ ప్రియదర్శనమువాఁడు
పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాఁడు
చాపకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుఁడు
వేదవేదాంగ సం ♦ విద్వరుండు
నిశ్చలతేజుఁడు ♦ నిర్మలరూపుఁడు
నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
లోకమనోహరుఁ ♦ డేకపత్నీవ్రతుఁ
డతులసత్యాఢ్య బా ♦ హార్గళుండు
నైన రాసుతుఁ గని జాన ♦ కమ్మనీవు
ప్రియుఁగ గ్రహింపుమనుచుఁ బ్రా ♦ ర్థించుటకును
హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డుదగిలె
నద్దినెఱవేఱు వెఱవేదొ ♦ యకట! యెఱుఁగ.

లక్ష్మి—(తనలో) ఈ రాజు మాయన్నగారినే యభివర్ణించుచున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు వంచు శూరుఁడే లేఁడని యీ రాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాఁడు. మీరు వంచఁగలరని యీయనతో జెప్పుమని విశ్వామిత్రుఁడు తాతగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ—(అపవారించి) తమ్ముఁడా! నీకెందులకోయి ? ఊర కుండుము.

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసమయమునవిశ్వామిత్రుఁడేమియుఁబలు కక యూరకుండెనేమో ? అదిగో! ఏమియో చెప్పుటకు గాఁబోలు గొంతు సవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఆఁడుపడుచునుగాంచిన యాతనియొక్క యింతయని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగునంతమాత్ర మున నదిసరిపోవునది కాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోఁతయో ♦ యాఁడుబిడ్డ
బామ్మబోధింపొ, సాధింపొ ♦ బోసిమామ
పెట్టొ, తిట్టొ పెద్దముఁడి ♦ వెలఁది నెనరొ,
కనరొ; తోటికోడండ్రిదొ ♦ కట్టొరట్టొ.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ నంతిపురిని
మగనిముద్దొ సుద్దొ పడు ♦ కగదిఁగునుకొ
కులటయొడిని గుటకొకూఁతు ♦ కుక్షియెండొ
నిండొ యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతొ!

లక్ష్మ—(తనలో)ఓన్! ఈమాట లెవఁడెఱుఁగఁడు ? ఇదియా యిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది!

జన—

గీ. ఏకకన్యఁగాంచి ♦ మెసఁగెడువానికే
యిట్టిబాధయనఁగ ♦ నింటనల్వు

రాచబిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం
కెంతయో యెఱుంగ • నెవనితనము ?

శతా—మిగిలిన మువ్వురినిఁగూర్చియు నంతచింత యుండవలసినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోఁబాటిదే యగును. జానకమ్మసంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము సజ్యముచేయు నాతఁడెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమికావలసినది ? ఎంతకాల ముందులకై నిరీక్షింపవలసినది ?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయన్నగారిని గూర్చి చెప్పకుండు నెడ నేనే తెగబడి చెప్పెదను. ఏమి ? ఇంకను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడఁడేమి ? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ— (అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ డనుచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా ? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా ?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముఁడా ! ఇదికోపమునకదను కాదు, మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నములుచున్నట్లు మునిమాటలాడును గాని విడఁగొట్టి తెగవ్రేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడలేఁడు.

చెప్పుచున్నాను. కావున రామభద్రుఁడు విల్లువంపబూనుట నా కిష్టము లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టము గాని యటుపైన నీయిష్టమేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు సెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్టులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరు చెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండునెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? ఏమన్నను నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాధేయసవన సంరక్షకై యీదేశ ప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యావశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభరితుఁడనైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూఁతు నిచ్చెదనని దీక్షవహించితినని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులై పోయిరి. ఆవిల్లువంచఁగల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁబడలేదు. రాక్షసక్షోదనదక్షాక్షీణభుజాబల విశేషుఁడవగు నీవిందులకు సమర్థుఁడవయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాజేంద్రా ! అనేకాస్త్రములొసఁగి యనేకశక్తులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములెన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపముగ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమునములనుగూడ నిర్దే శించి, మాగురుఁడగు నీమహర్షి శిఖామణి రాక్షసుల నాచేఁజంపించి నాఁడు. యథార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హనన కారణముకాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు. ఇప్పుడుకూడ నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా! ఏమిసౌజన్యము!

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁదక్క మఱెవ్వరికి సాధ్యము.

శతా—ఆహా! శ్రీరామమూర్తి వంటినిరహంభావస్వభావు నెచ్చటను గనివినియుండలేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినని ♦ చెప్పునాతఁ
డధముఁడు, రవంత చేసి కొం ♦ డంత చేసి
నాఁడననువాఁడు గర్వి; యెం ♦ తయొరు నర్చి
సుంతఁ జేసితిననువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.
సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య
వారమొనరించి భగవంతు ♦ వైభవంబొ
శిష్టకరుణయొ దానిని ♦ జేసెననుచు
తన్నుమఱచెడువాఁడెపో ♦ దైవము నను.

జన—గురూత్తమా! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహాను భావుఁడు హరధనువువంచి, నాకన్యనువరించి, నాచిత్తభేదమునువారిం

చిన స్నే సకృతార్థుని జేయఁగలఁడని తోఁచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువుపటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడే యీ కార్యము జరిగింపుమని సెలవా?

విశ్వా—శుభము సంకల్పించిన వెంటనే జరుపవలసినది కాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీ వెనకనేయున్నది, సేవకా! ఈ ద్వారమును దెఱువుము.

(తెరయెత్తఁగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్క గద్దెపైహర ధనువు గానఁబడును.)

అందఱు—(లేచి నమస్కరించి) ఓం! హరహర! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపు ధనువునే యెవరువంచ లేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రుఁగాంచి కౌఁగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చి దానిని సజ్యము చేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండుము. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తీ! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రామ—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహ మునినోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాధినందనా! రాణివాసమున నున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్ద రాణివాసమేల? ఈమునలి మునిముని ముఖ్యుల యొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్ద రాణివాసమేల? పుత్త్రిక నైన

సౌమిత్రియొద్ద రాణివాసమేల?

లక్ష్మ—సెబాస్! గురూత్తమా! బాగుగఁబలికితివి.

రామ—(తనలో)ఆహా! మునీశ్వరా! నీవాక్యమమోఘము కదా!

జన—

సీ॥ భగ్నచాపమింక ♦ బల్లెపైనుండఁగ
భర్తయనుచు రాము ♦ భద్రినంటి
భవసమాన తేజ! ♦ భవదీయవాక్యంబు
బహుళభవ్యభార ♦ భరితమయ్యె.

సేవకా! జానకి నిటకుఁ బంపుమని రాణిగారితోఁ జెప్పుము.

రామ—(తనలో) హృదయమా!

గీ. భైరవాకార రాక్షస ♦ వీరదర్ప
నమున నిసుమంతయుం బెకు జెం ♦ దకయయుండి
మృదులమృదులాంగి సీత నీ ♦ క్షింపఁదలఁచి
తొడికెదేల యిప్పుడె మెత్త ♦ బడెదవేల?
ఇలను సుఖదుఃఖ భాగార్థ ♦ ములకు శాశ్వ
తముగ నీతోడ నూర్పు కోఁ ♦ దలఁచినట్టి
సుదతి వచ్చు దడఁబడక ♦ చూడుమయ్య
వ్యథమదర్శనమతి కృతా ♦ ర్థంబుగాదె?

[జానకియు మృగలయుఁ బ్రవేశింతురు.]

జాన—ఎవ్వరో కొత్తవారున్నట్లున్నారు (పోఁబోవును.)

రాము — ఆహాహా!

జన — (ముందునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా! పోనక్కఱలేదు, ఈతొత్తల నెఱుఁగనే యెఱుఁగుదువుకదా! ఆరాజకుమారులలో

గీ. పోకమ్రాఁకుఁబోలెఁ ♦ బొడుగైనవానిని
పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టువాని

తల్లీ! తలవంచుకొనెదవేల? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో! చూడుము.

మొయిలు హొరయలు మేని ♦ మురిపముగ్గులవాని
పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన — (తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నావహారమహుని దివ్యతేజము ఱెప్పలనుండ కన్నులలోఁ బ్రవేశించి యెల్లెడలంతఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫలమైన దైవమైయుండునా?

రాము — (తనలో)

గీ. మేఘమిచటనుండ ♦ మెఱుపచ్చటనుచేల
ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుమ!
భవునిధనువు వేగ ♦ వంచిరో త్రెంచిరో
నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొకర్తు.

జన — అమ్మా! నేజెప్పినకాంతిని జూచితివా? మాటలాడ వేమిజానకీ?

జాన — అబ్బా! ఏదులకు?

జనక — అదేమి? కన్నులట్లు మూసికొందువేల?

జాన—(తనలో) లోనం బ్రవేశించిన యీమహనీయ తేజోరాశి తిరుగం బైకి బోవునేమోయని వెఱ్ఱిపడి కన్నులు మూసికొంటిని గాని ఱెప్పలు దూఱి లోం జొరం బాఱిన కాంతి ఱెప్పలు తెఱచినయెనం బోవునా? (కన్నులు తెఱచును.)

జన—అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము సిగ్గుపడక చూడుము.—ఇతండె దాశరథి రామచంద్రుండు (నవ్వుచు) ఆతండు నిన్నుం బెండ్లిచేసికొనునంట. ఏమందువు?

జాన—(నిమ్మళముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మ—(తనలో) సెబాస్! వీరకన్యకా! మా రామచంద్రునకు నీవే తగుదువు.

రాము—(తనలో) హరధనువు వంచిన తరువాతనే

జాన—తండ్రీ! నన్ను వదలుము. (జానకి మృదులను జేరును.)

మృదుల—(అప) సీతమ్మా! ఎంత యదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన—(అప) చూడు. చూడు. మా చెల్లెలూర్మిళకు సౌమిత్రి మిక్కిలితగియున్నాండుసుమా!

మృదుల—అమ్మా! నీ పెండ్లికాకుండనే నీ చెల్లెలికిం బెండ్లి చేరపుమాటలా!

రామ—రాజేంద్రా! గురూత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు వెడలవచ్చునా?

విశ్వా—అభ్యంతరమేమి?

రాము—తమ్ముండా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమ్మళముగం బోవును.)

జన—(తనలో) అన్నియు ననుకూలముగ నున్నవి. ఈధనుస్సేమి చేయునో?

గీ. హర! శశాంక రేఖాధర! యాశ్రితార్తి
హర! యెపుడు నైహికపు దేవు లాట నను నే
నెదియు నొకటికోరెద క్షమి యింపు మీపుడు
సీత రామున కిల్లాలిఁ జేయుమయ్య.

రాము—(గద్దెనుఁ జేరి ప్రదక్షిణమును జేయును.)

హర! త్రిపురహర! గజదైత్య హారి! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర! ప్రసవబాణ
విపులమద హర! భూమీశ్ర తపవనహర?
ఏను నీవిల్లువంతు క్షమింపుమయ్య.

శాన—(తనలో) రామప్రభూ! మీరు లలితేవి సతులు మిమ్మల
సఫలమనోరథులఁ జేయుదురుగాక!

రాము—(తనలో) విల్లెట్లు వంచెదనోయని జానకి సన్నా
శ్రీగంటఁజూచుచున్నది. ఆహా! కృతార్థుఁడనుగదా! (ప్రకాశముగా)
విల్లందుకొనుటకనుజ్ఞయేకదా?

విశ్వా—హరప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదిగో. (పూలమాలికను జేతికిచ్చును.)

(లక్ష్మణుఁడు తక్క— సందఱు సవ్వుదురు.)

లక్ష్మ—ఆహా! ప్రమాదము. రామునకు సీతాకుసుమ
కోమలవిన్యస్తహృదయాబ్జుఁడై పుష్పమాలికనిచ్చెనుకాఁబోలు. (కోప
ముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుఁగకుండనట్లుసన్వ్వటన్యాయమా?
రాజేంద్రా! నీవామాలికఁ దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి
చేయవలయునో ఆమెయేయెఱుఁగును.

జన—(తీసికొని) అమ్మా! ఇది తీసికొనుము.